

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

бакалавра з політології

на тему:

**“Інформаційні війни сучасності та їх вплив на національний
суверенітет”**

Виконав: студент IV курсу,
групи ФФІ-42с
спеціальності 052 Політологія
Прудіус І.І.

Керівник Шурко О.Б.

Рецензент Гарбадин А.С.

Львів - 2022 року

Інформаційні війни сучасності та їх вплив на національний
суверенітет

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ:	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	6
1.1. Суть, види, форми та методи інформаційної війни	6
1.2. Особливості та засоби інформаційної безпеки	15

РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ	24
2.1. Суть поняття суверенітет	24
2.2. Ознаки національного суверенітету	30
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ	37
3.1. Інформаційна війна у XXI столітті	37
3.2. Вплив ЗМІ на перебіг інформаційної війни	38
РОЗДІЛ 4. ІСТОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН В УКРАЇНІ	45
4.1. Інформаційна війна радянського періоду	45
4.2. Інформаційна війна РФ проти України у період до війни та під час війни 2022 року	51
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність теми. У ХХІ столітті інформація є одним з основних важелів та регуляторів усіх політичних, соціальних, економічних та суспільних відносин. Сьогодні, інформатизація проходить процес швидкого розвитку, такі масштабні та швидкі темпи призводять до створення єдиного інформаційного простору, він має свої позитивні і негативні сторони. Однією з позитивних сторін є надшвидкий обмін різноманітної інформації, а це надає можливість людству стрімко розвиватись. Незважаючи на такі позитивні аспекти, інформаційний простір також тягне за собою і ряд негативних змін, а саме виникнення різноманітних інформаційних проблем, відсутність духовності суспільства та виникнення технічних катастроф гігантських розмірів.

Сама такі негативні аспекти інформаційного суспільства стали поштовхом до такого поняття, як “інформаційна війна”, нині таке явище стає реальною загрозою безпеці суспільства та людства в цілому. На основі аналізу війн та конфліктів у ХХ та ХХІ століть можна зробити висновки, що інформаційний простір займає важливу нішу в житті суспільства, також це стає причиною до підвищення рівня ведення інформаційного протиборства. Фактично явище “інформаційної війни” містить в собі різноманітні аспекти, одним з головних таких аспектів є вплив на свідомість окремої людини та суспільства загалом. Така дія здійснюється шляхом різних нейролінгвістичних напрямів, що засновуються на підриві цілей та світогляду людини.

Насправді, сьогодні інформація займає доволі значне місце у світовому суспільному житті кожної людини. Фактично зараз настала ера інформаційних технологій і після її настання світове суспільство зіштовхнулось з величезною кількістю проблем. Головною з таких проблем для людства стає реальна загроза інформаційній безпеці, як для держав так і їх громадян. На теперішній час в світі і надалі не створено будь якої дієвої системи захисту галузі інформації. Наш час є часом максимальної інформатизації світового суспільства, тому зараз немає такої держави, що була б у безпеці, так як будь яка людина у будь який час може піддаватись впливу інформаційної атаки з боку ворога. Як ми бачимо

сьогодні є держави, що розглядають інформаційну війну як дієвий спосіб виконання своєї зовнішньої політики. До цих держав також можливо зарахувати і Україну, що при таких важких та виняткових умовах була змушена почати інформаційну війну проти Російської Федерації.

В реаліях сьогодення сакраментальні концепції ведення війни набирають поглиблених перемін. На зміну традиційним військовим концепціям прийшли стратегії непрямих дій, паралельної війни, стратегічного паралічу та багато інших. В таких задумах можливо виокремити наступні царини ведення війни, а саме: ментальну, фізичну та моральну. Зважаючи на це інформаційна війна окреслює навколо себе глобальні, нові форми протиборства сторін. В таких формах застосовуються специфічні засоби, які мають вплив на інформаційний вимір та психологічний стан супротивника, обороняють власні інформаційні ресурси та особовий склад в інтересах здобуття стратегічної мети воєнного конфлікту. Такі напрями є надважливими у сьогоденній збройній боротьбі. У дійсності інформаційна боротьба стає основоположною у конфліктах воєнного характеру, не тільки у процесі підготовки, але і в процесі її ведення.

В загальному проаналізувавши все вище сказане можливо зрозуміти, що наразі інформаційна війна стала глибинною та неподільною стратегією. В окремий період інформація, як така перестала бути просто інформацією, а почала перетворюватись у могутню зброю. Використовування компроматів та вкидів неправдивої інформації, спроби за інформаційної підтримки вводити в оману мільйони людей стало величезною проблемою людства. Інформація завжди доволі сильно впливала на людей, але сьогодні при умові результативного уміння маніпулюванням людською свідомістю можливо добитись небувалих до цього цілей. Основною метою інформаційної війни є моральне та матеріальне ослаблення сил ворога.

В загальному, інформаційна війна може відбуватись шляхом природного бажання пізнання нової інформації. Згідно цього зрозуміло, що інформаційна незахищеність властива абсолютно усім верствам населення. По суті те на

скільки суспільство є освіченим показує наскільки вичерпною та розгорнутою повинна бути представлена інформація для того щоб вона була схожа на правду. Також, при початку інформаційної війни та для того щоб звести до мінімуму критичне та негативне ставлення до різноманітних фактів потрібно встановити необхідний рівень довіри до альтернативних джерел інформації.

Так званим засобом боротьби у інформаційній війні є сукупність дій, що сьогодні носять назву “інформаційна гігієна”. Такі дії дозволяють зрозуміти процедури протиборства з інформаційною агресією, також, роз’яснюють процедури та важелі ведення інформаційної війни. Насправді інформаційна гігієна є такою собі протиотрутою яка дозволяє відсіяти неправдиву інформацію від дійсності, що дає пояснення щодо процедури перевірки джерел інформації, попередження про спеціальне перекручування фактів ворогом.

Згідно інформації викладеної вище ми розуміємо, що тепер інформаційна війна є всеохоплюючою та цілісною стратегією. Отже, ми бачимо, що одним з головних аспектів у керуванні, командуванні та реалізації національної політики є володіння інформацією. На правду інформаційна війна є боротьбою за знання та інформацію, що надають можливість керувати масами.

Загалом злагоджена робота суспільства завжди визначалась рівнем розвитку, безпекою та якістю інформаційного простору. Витік інформації або ж розповсюдження таємної інформації становить загрозу не тільки інформаційній, але і національній безпеці країни.

Теми, що стосуються явища “інформаційної війни” є дуже актуальними сьогодні. Нині такий товар, як “інформація” - є одним з найдорожчих та найважливіших на світовому ринку. За посередництвом інформації людина має змогу впливати на окремих людей або ж на суспільство, а також і на управління державою.

Об’єктом дослідження дипломної роботи є інформаційні війни та вплив який вони здійснюють на національний суверенітет.

Предметом дослідження дипломної роботи є вплив інформаційної війни на національний суверенітет.

Для досягнення мети курсової роботи вирішенні наступні **задачі**:

- розглянути теоретичні засади поняття “інформаційної війни”,
- проаналізувати поняття “національного суверенітету”,
- виокремити ознаки національного суверенітету,
- з’ясувати суть інформаційної війни
- визначити вплив інформаційної війни на національну безпеку,
- проаналізувати ведення інформаційної війни РФ проти України.

Структура роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, загального висновку і списку використаних джерел у ході написання роботи. В змісті роботи є чотири розділі в кожному з яких є по 2 підрозділи.

В роботі було використано 38 джерел. До складу даних джерел входять статті американської газети Washington Post, а також файли з архіву Сноудена під назвою “файли чорного бюджету американського розвідувального співтовариства”, що були опубліковані у газеті Washington Post; дані наукових досліджень американського аналітичного центру RAND Corp.; дані американської школи ЗМІ; матеріали з книги Дж. Брайса “Природа громадської думки”; інформація з електронних ресурсів Верховної Ради України; дані з російського каналу Russia Today; українські ЗМІ такі як “Суспільне”, “Ukraine NOW” та інші; статті вітчизняних та закордонних науковців.

РОЗДІЛ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Суть, види, форми та методи інформаційної війни

Інформаційний вплив на масову свідомість існував у всі часи. Якщо заглибитись далеко в історію людства можна побачити, що таку технологію як інформаційний вплив брали собі на озброєння ще шамани та жерці в тих випадках коли вони “передбачували” майбутнє у тому чи іншому потрібному їм напрямку.

Вперше такий термін як “психологічна війна” або ж “інформаційна війна” був використаний у 1920 році вченим з Великої Британії Дж. Фуллером. А у 1940 році цей термін почали використовувати вже і в Сполучених Штатах Америки. Наступним хто взяв на озброєння у своїх документах такий термін як “психологічні операції” став контр-адмірал Е. Захаріас. І вже з 1957 року саме такий термін американці почали використовувати у своїх офіційних документах. Такий феномен як “психологічна операція” надає можливість застосовувати відповідні інструкції в конкретних випадках де не було проведено широкомасштабних військових операцій. Відтепер такі інструкції стало можливим застосовувати не тільки щодо свої ворогів, але і до союзних або ж нейтральних країн[1].

Якщо ж говорити про сучасне функціонування НАТО, то там користуються трішки інакшим терміном, а саме “інформаційні операції”. Саме цей термін може бути використаний навіть при повній відсутності будь якого натяку на

бойові дії. Деякі аналітики все ж вказують на те, що в мирний час доволі важко проводити психологічні операції так, як для мирного часу характерна швидка зміна навколишньої ситуації, а от у час військових дій ситуація є більш менш сталою.

Насправді, інформаційні операції в різноманітні періоди часу по різному звертали на себе увагу зі сторони влади та структур військового характеру. Наприклад, наслідком в'єтнамської війни було зменшення значення такого напрямку і він навіть не обговорювався у кабінетах вищого військового керівництва.

В останні роки ХХ століття значення такого явища як “інформаційна війна” підвищилось. Тому зараз доволі серйозних оборотів набирає інформаційне протиборство, що пронизує абсолютно всі форми боротьби: і дипломатичні, і економічні, і, звичайно ж, збройні. Головною ціллю такого явища є деморалізація громадян та паніка ворожої сторони.

В класичному розумінні інформаційна війна демонструє психологічне та ідеологічне схиляння збройних сил країни, суспільства, політичного та військового супротивного керівництва задля утворення потрібної суспільної думки, або ж для дезінформації. Шляхом такого схиляння стається нав'язування ворожій стороні власної політичної волі.

Інформація завжди була і залишається нерозривно пов'язаною з процесом військового та збройного керування, вона завжди була одним з головних об'єктів боротьби. В загальному інформатизація на всіх рівнях військового ремесла доволі швидко набирає обертів. Такий ріст інформатизації спричиняє до збільшення інформаційної значимості, яка потрібна для дієвого та результативного вирішення величезної кількості різноманітних завдань, що поставлені перед органами правління та військами. Очевидних високоякісних та чисельних змін інформаційна боротьба зазнала з розвитком боротьби радіоелектронного характеру та введення в збройні системи інформаційних технологій.

Стосовно такого терміну як “інформаційна війна” існує безліч різноманітних поглядів та думок серед яких мають місце і зовсім протилежні один одному. Необхідно вказати, що все ж таки науковців які визнають існування “інформаційних війн” є більшість. Кожного року з’являється все більше та більше нових розробок, які були опубліковані у воєнно - теоретичних виданнях.

Наприклад, О. Харитоненко та Ю. Полтавець подають наступне пояснення феномену “інформаційної війни”. Науковці пояснюють, “що інформаційна війна - це один з найвищих рівнів інформаційного протиборства, що напряду пов’язаний з розв’язанням суспільно-політичних, ідеологічних, територіальних та національних конфліктів між різними державами, народами, націями, соціальними групами і т. д. через масштабні способи реалізації та методи інформаційної зброї”[2].

Науковці А. Зінов’єв, А. Дугін та В. Коровін вказують на те, що новітня глобальна війна вже почалась та йде повним ходом. По суті вона не була офіційно оголошена, але вчені запевняють, що така війна приведе світове суспільство до величезних змін в світовій дислокації сил. Виникнення такої ситуації стало можливим тільки по причині вкладу країн в розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Якщо проаналізувати досвід країн світу можна побачити тенденцію того, що так звана пряма агресія фактично перестає бути єдиним важелем у досягненні панівної позиції. Такі зміни дали поштовх науковцям та вченим більш ревно приступити до вивчення інформаційних війн та розглядати всі можливі варіанти протиборства з ними[2].

Нині суть поняття “інформаційна війна” інтерпретується по різному. Така ситуація виникає по причині неоднозначності терміну “information warfare”. Фактично поняття терміну може бути різним, а саме до прикладу “інформаційна війна”, “інформаційне протиборство” або ж навіть “інформаційно-психологічна війна”. Загалом феномен “інформаційної війни”

можна пояснити як інформаційну діяльність, яка використовується державою для послаблення та подальшого знищення іншої держави[3].

При більш детальному розгляді феномену “інформаційної війни” можливо зробити висновок, що на теперішній час немає загальноприйнятої ідеї щодо інформаційної війни. Крім того ті поняття, що наразі використовуються для вивчення та опису інформаційної війни та її наслідків досі не є сталими та в будь який момент шляхом іншої класифікації можуть зазнавати змін.

Деякі науковці вважають, що зміни еволюції доволі швидко почали збільшувати інформаційний зміст бойових прийомів, які дають змогу для виконання завдань на полі бою. Послідовники такої концепції інформаційної війни впевнені в тому, що перемога в такій війні буде на тій стороні на якій буде вищим рівень розвитку та більше нових інформаційних технологій, що використовуються у військовій сфері.

Ще одна з концепцій зв’язана з появою нової сфери для боротьби, а саме “кібернетичного простору” та інформаційної зброї. В такому підході під інформаційною зброєю мають на увазі інформаційні технології та пристрої, що реалізуються для глобальної, планомірної, швидкої та таємної дії на цивільні та військові системи інформації супротивника з ціллю знищення його економіки, руйнування бойового духу та боєздатності.

Прибічники третьої концепції приділяють велику увагу соціальним ідеям інформаційної війни. Науковці вказують, що інформаційна боротьба має на меті планомірний інформаційний вплив соціально-інформаційних систем одна на одну. В таких передумовах інформація, фактично є конкретною силою, що діє на систему правління для її подальшого підкорення. Головною метою такого впливу є підпорядкування інформаційної системи, що в подальшому буде управляється ворожими командами.

Вивчення інформаційної війни через призму психологічних теорій проводили зокрема такі науковці як В. Лисичкін та Л. Шелепін пояснюють, “що

об'єктом інформаційної війни є когнітивно-емоційна сфера індивідів. Головною метою є управління інтелектуально-психологічними та соціокультурними процесами, обов'язковим елементом якого виступає неусвідомленість даного впливу особами, схильними до завуальованого впливу і наступними лініями запрограмованої поведінки"[4].

Інформаційно-психологічна війна, на думку багатьох науковців є найбільш жорстоким та агресивним способом здобутку ворожих сторін інформаційної боротьби суцільного та безроздільного лідерства на інформаційно-психологічному рівні. Такі перспективи містять в собі деякі особливості.

Також, науковці розглядали і геополітичний підхід, згідно такої точки зору інформаційна війна пояснюється як міждержавне протиборство, що направлене на вирішення зовнішніх політичних ситуацій не при допомозі фізичної сили або військової техніки, а за допомогою дипломатії.

Одним з провідних дослідників інформаційної війни в контексті сучасних геополітичних процесів є науковець І. Михальченко. За інтерпретацією науковця "інформаційна війна є технологією, що має на своїй меті поневолення окремої групи людей іншою". І. Михальченко вказує, "що інформаційні війни стали можливими тільки через неможливість ведення масштабних війн, які фактично можуть знищити планету"[5].

Також, потрібно звернути увагу і на конфліктологічний підхід, який дає можливість розглянути та проаналізувати війни з точки зору військової та політичної боротьби.

Науковець Р. Шафранський пояснює "феномен інформаційної війни як ворожі дії проти переконань свого противника, що в кінцевому результаті будуть мати руйнівний вплив на прийняття політичних рішень". Р. Шафранський наголошує, "що чим більший розвиток країни в сферах

технологій та комунікацій тим більш вразливою вона стає в інформаційній війні”[6].

Такі вчені як, Дж. Аркілл, Д. Ронфельдт та Дж. Деріан розглядають інформаційну війну з точки зору військово-стратегічного напрямку. Вони наголошують, “що цей феномен є одним з видів військового конфлікту, що набув самостійної форми або ж є в складі масштабних військових дій, які по своїй суті створюють мережеві та кібервійни”. В такому варіанті домінантна позиція буде на стороні тих, в кого є сформована мережева організація збройних сил та комп’ютеризована військова техніка. Вчені вказують, “що в майбутньому будуть застосовуватись електронні технології, що дадуть змогу замінити людину в бойових діях”[7].

Абсолютно кожна точка зору та підхід, що описані вище надають можливість здійснити свої різносторонні висновки про даний феномен.

Головною ціллю інформаційної війни є ослаблення моральних та матеріальних сил противника. Така війна не спричиняє руйнувань, вбивств або ж кровопролиття, під час такої війни немає жертв. Інформаційна війна на своїй меті має знищення державного ладу.

Інформаційні війни можна поділити по напрямках інформаційних впливів, а саме на інформаційно-психологічні та інформаційно-технічні.

Інформаційно-психологічні війни - це комплекс різноманітних засобів, форм та методів впливу на населення з основною ціллю змін у потрібному напрямі. Такі зміни досягаються при допомозі знання психологічних характеристик населення та звичайно і свідомості громадян. В період ведення війни психологічного характеру вплив на населення чиниться різноманітними способами. До таких способів належать:

1. Інформаційні засоби;
2. Військові засоби;

3. Політичні засоби;
4. Економічні та політичні санкції.

Якщо ж говорити про інформаційно-технічну боротьбу, то тут основним важелем впливу та захисту є інформаційно-технічні системи, а саме комп'ютерні мережі, такі системи як телекомунікаційні, управління та зв'язку.

До складових інформаційних війн можна віднести:

1. Психологічні операції;
2. Електронна війна;
3. Фізичне руйнування;
4. Заходи безпеки;
5. Прямі інформаційні безпеки;
6. Дезінформація.

Наразі можливо виділити три основні концепції інформаційних війн, а саме:

1. Вплив на форму повідомлень, систему такої пересилки, обробки та збереження інформації;
2. Блокування пересилки повідомлень;
3. Здійснення впливу на зміст повідомлень.

Науковці вказують, що існують сім основних складових інформаційних війн:

1. Електронна;
2. Психологічна;
3. Командна;
4. Комп'ютерна;

5. Економічна;

6. ІТ;

7. Розвідувальна.

В загальному при аналізі і більш глибокому вивченню феномену “інформаційна війна”, можливо виділити наступні методи такої війни:

1. Дезінформування та маніпулювання - це способи, що містять в собі наперед запланований спосіб омані або ж запровадження об’єкта який візьме на себе велику долю інформаційної агресії;

Фактично такі методи як інформаційне дезінформування та маніпулювання здобувається наступними шляхами: упереджений викид фактів, а саме через спеціально обрані правдиві факти, дані та інформацію на рахунок окремих подій та ситуацій. Фактично згідно такого методу умисно сформована інформація надається частинами до неспинно зростаючого напруження.

2. Пропаганда - це окремі, систематичні дії, що направлені на перемену у світогляді населення для державної вигоди.

Вчений Г. Д. Лассуел був одним з найперших хто почав досліджувати такі питання як розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційної війни. Науковець доволі активно почав приєднувати техніки соціальної психології, психоаналізу, психіатрії для вивчення політичної поведінки та пропаганди, виділяючи значення масових комунікацій в процесі проведення протистоянь інформаційного характеру між головними світовими державами. Г.Д.Лассуел був першим вченим, який здійснив аналіз ведення пропаганди під час Першої світової війни. Такий аналіз вчений виклав у своїй праці “Техніка пропаганди у світовій війні”. В ній він описував інформаційно-психологічну сторону війни, а явище пропаганди було описано як специфічний підвид інформаційної зброї, що має суттєвий вплив на моральний стан супротивника. Г.Д.Лассуел вказує, що головною метою пропаганди є: підсилення ненависті до противника, сприяння позитивних відносин з

союзними країнами, збереження хороших відносин з країнами, що тримають нейтралітет та деморалізація ворога[8].

3. Диверсифікація - це спроби перемінити суспільну думку, вплив на громадські настрої, спроби витравити сталі поняття про патріотизм та державність.

Проявами диверсифікації є: дестабілізація ситуації в країнах та її регіонах, інтенсивна діяльність кампаній проти політики державного правління та її лідерів установами міжнародного рівня, запуск антидемпінгових кампаній та різного роду компромативних судових процесів, задіяння санкцій міжнародного рівня з інших причин.

4. Тиск психологічного та психотропного характеру, а саме схиляння до дій, потрібних країні, через шантаж та залякування.

Шантаж, погрози, репресії та переслідування, вбивства, терористичні акти та диверсії, донесення до людини інформації про реальні або ж придумані небезпеки та загрози це все відноситься до психологічного та психотропного тиску. Наразі з впевненістю можна сказати, що такий вид тероризму як телефонний набув надширокого загалу у світі. Головними методами тиску можна назвати: шахрайство та блеф, політичні ігри та рекламні кампанії, маніпуляції та містифікації, дезінформації та чутки.

5. Розповсюдження чуток – це поширення інформації, підтвердити правдивість якої немає можливості.

Г. Почепцов вказує, що особливою складовою інформаційної війни є відсутність інформації, яка компенсується чутками[9].

6. Провокація – яка дає поштовх для реалізації завідомо невігідних дій супротивником.

Основною проблемою при вживанні терміну “інформаційна війна” є повсемісна видозміна або повне заміщення першого слова. Досить часто в

визначені слова “інформаційна” можуть мати на увазі “психологічну”, “комунікаційну”, “віртуальну”, “інформаційно-технологічну” або “нерегулярну” війну. В основному такі заміни формують основні види та підвиди інформаційної війни.

Першим науковцем який “створив” типологію інформаційних воєн був М. Лібікі, але така типологія кожного року розширюється. Розподілення на типи відбувається за рядом критеріїв. В основному в розподілі враховують на що спрямований вплив, для якого кінцевого результату він був здійснений, при допомозі чого був здійснений вплив[10].

Фактично є такі види інформаційних воєн:

1. Розвідувальна боротьба - ведеться при допомозі інформації розвідок та контррозвідок;

2. Командно-управлінська - ведеться для захоплення або ж виведення з ладу командно-контрольних механізмів збройних сил окремої держави;

3. Хакерська, електронна або кібервійна - ведеться через вплив на радіозв'язок, телевізійні та комп'ютерні мережі;

4. Фінансово-економічна - боротьба ведеться за можливість контролювати торгівлю та за володіння інформацією, яка потрібна для збільшення переваги над конкурентом;

5. Психологічна - ведеться за допомогою пропаганди та маніпуляцій кінцевим результатом яких є бажання похитнути суспільний дух, ослаблення збройних сил, введення в оману командування збройних сил. Психологічні війни, також мають свої підвиди, що відрізняються способами впливів, які використовуються:

а. Психогенний - ведеться за допомогою фізичних впливів, наприклад, звуків, температури та введення в шоківий стан при допомозі окремих трагічних ситуацій. В наслідок цього в

суспільстві розвивається паніка, депресія та стан нервового збудження;

- b. Інформаційно-психологічний - пропагуються окремі ідеї, переконання та погляди, що в свою чергу створюють умови для позитивних або ж негативних психічних реакцій у суспільстві;
- c. Психотропний - ведеться за допомогою спеціально підготовлених програм лінгвістики, що в кінцевому результаті змінює мотиви та поведінку людей.

б. Мережева - ведеться за допомогою сукупності інформаційних впливів між соціальними спільнотами в професійних та соціальних мережах, кінцевим результатом яких є здобуття окремих вигідних умов в економічній, політичній військовій та громадянській боротьбі.

У своїй роботі “Інформаційна політика” Г. Почепцов “приводить наступну систему розподілу інформаційних війн”. Така система засновувалась на дослідженнях науковця У. Швартау[9]. По цій системі можна побачити наступні види інформаційної війни:

1. Особиста інформаційна війна - містить в собі в різноманітні види махінацій з особистими електронними даними;

2. Корпоративна інформаційна війна - вона містить в собі окремі обставини з атаками інформаційних систем;

3. Глобальна інформаційна війна, в такому виді війни окрема інформація сприймається як національне досягнення, яке намагаються взяти під свій вплив інші держав.

1.2. Особливості та засоби інформаційної безпеки

Інформаційна безпека – стан захищеності потреб особи, суспільства та держави в інформації незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз. Щодо національних інтересів інформаційна безпека означає такий стан захищеності інформаційних ресурсів особи, суспільства й держави, який забезпечує реалізацію та прогресивний розвиток життєво важливих для них інтересів. Щодо можливих негативних впливів різних видів інформаційної безпеки – це захищеність інформації та підтримуючої інфраструктури від випадкових чи навмисних природних або штучних впливів, які можуть заподіяти шкоду їхнім власникам або користувачам. Інформаційна безпека також означає рівень захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання та розвиток в інтересах громадян, організацій, держави і нейтралізації негативних наслідків інформатизації суспільства.

Нині процеси, які здійснюються в житті суспільства можливо визначити як збільшення інформаційної ролі як в громадському житті, так і в житті будь якої окремої людини. Такі умови дають поштовх для вирішення протиріччя між дійсно існуючими та збільшеними вимогами особистості, держави та суспільства у високоякісних та добротних інформаційних ресурсах, послугах та продуктах та потребою в убезпеченні їх безпекою інформаційного характеру, що в кінцевому результаті містить в собі високий моральний та інтелектуальний рівень держави.

Засвідчення питання інформаційної безпеки на світовому рівні визначається наступними факторами глобалізації:

1. Велика кількість розвинутих країн здійснює дослідження та розробку інформаційної зброї, яка дає можливість контролювати інформаційні ресурси імовірного супротивника, а в окремих ситуаціях здійснювати вплив на них. Центри аналітики США наголошують, що такі розробки здійснюються у 120 - ти державах світу. В окремих країнах вже завершені розробки таких засобів боротьби з потенційним ворогом. Такі способи інформаційної боротьби діють і в період та умовах воєнних конфліктів, а також і в мирний час, вони діють у

таких сферах як оперативна, стратегічна та тактична. На практиці використання інформаційної зброї для дії на світову спільноту та для боротьби за геополітичні інтереси показала доволі хороші результати.

2. Неабияк змінилось бачення вчення інформаційної безпеки, також переміни відбулись і у позиціях країн у світі, що зрозуміли величезний потенціал загроз інформаційного характеру та звичайно і потребу в утворенні конкретного світового важеля для контролю інформаційного протиборства.

В Женеві у 1999 році на міжнародному семінарі розглядалось питання проблеми інформаційної безпеки. В ході політичних дискусій було засвідчено насущність такої проблеми та слушність її розбору в межах ООН. У ході формування шляхів для вирішення такої проблеми були окреслені різноманітні позиції, які відгукувались з стратегічними інтересами всіх учасників такої полеміки.

Світові розвинуті країни своєю позицією завбачливо підтверджували проблеми інформаційної безпеки як:

1. Можливого силового протиборства;
2. Перенесення ідеї світової інформаційної безпеки на тематичний або ж регіональний ступінь;
3. Виокремлення з сукупної проблеми світової інформаційної безпеки таких компонентів як терористичні та кримінальні інформаційні ризики та утворення міжнародних важелів контролю таких інформаційних злочинів.

Країни, що не входять до західної моделі подають наступні пропозиції:

1. Окреслення міжнародно-правових норм про ембарго на використання способів впливу на ресурси інформації та інформаційну здатність міжнародного, регіонального та національного значення;
2. Утворення професійного Міжнародного суду з питань інформаційної злочинності;

3. Колективна розробка механізмів світового захисту від інформаційних нападів.

Ідея міжнародної інформаційної безпеки вказує на важливі структури, що найпершими зазнають впливу в ситуації інформаційної боротьби. Особливо сприйнятливими рахується політична, економічна, суспільна, військова та наукова галузі суспільного життя:

1. У галузі політики інформаційна безпека відноситься до усіх частин політичної організації суспільства та держави, а саме: організацій, що займаються підготовкою та прийняттям рішень політичного характеру, організацій, що управляють на рівні регіональної та місцевої влади, організацій виборчих систем та інших;

2. У галузі економіки надважливими можна назвати системи загальноекономічного аналізу та розвитку економіки, організації по узгодженню рішень та координації роботи у галузі економіки саме у період надзвичайного стану. Також, це стосується і значущих управлінських систем для роботи країни, а саме енергетика, телекомунікаційні інформаційні мережі та транспортні телекомунікації;

3. У військовій галузі сприйнятливими в умовах інформаційної боротьби можна рахувати військово-промисловий вузол, інформаційні ресурси, такі системи як керування військами, контролю та спостереження, джерела з яких поступає інформація стратегічного, розвідувального та оперативного плану;

4. У науково-технологічній галузі під тотальною загрозою можна рахувати такий феномен як “транскордонне переміщення інтелектуальних ресурсів”, а саме вивезення виняткової інформації у науково-технологічній галузі до світових систем спостереження, прогнозування та аналіз напрямків наукового та технологічного зростання в різноманітних державах з ціллю отримати доступ до засекречених банків та базисів даних.

5. Суспільна галузь фактично є якнайбільше уразливою для впливів з боку інформації, так як містить в собі системи продукування суспільної думки, засоби масової комунікації, громадські рухи, релігійні та національно-культурні установи, плюралізм, свободу поглядів та обміну різноманітними ідеями та інформацією, організацій, що забезпечують права та свободи громадян.

6. У духовній галузі загрозами становлять конфесійне протистояння, фанатизм релігійного характеру, перетворення духовних ідеалів, моральних та етичних цінностей. Прикладом таких загроз може слугувати ситуація в галузі духовності таких країн як Ірландія, Алжир, Ізраїль, Афганістан, Китай та Іран тут проблема полягала в тому, що ісламський релігійний рух “Талібан” та ІДІЛ прийняли рішення про знищення не ісламських релігійних пам’яток, які були зареєстровані як глобальна культурна спадщина та знаходяться під охороною ЮНЕСКО.

Якщо ж говорити про інформаційну безпеку України можна зрозуміти, що вона направлена на дотримання необхідного ступеню безпеки саме в конкретних умовах сьогодення та служить фундаментом для створення політики держави у галузі інформаційної безпеки України.

Головною ціллю інформаційної політики нашої країни мають бути створені наступні умови:

1. Створення в країні інформаційного суспільства як нерозривної частини цілісного та широкомасштабного інформаційного товариства;
2. Надання пріоритету для розвитку та зростання ресурсів інформації та інфраструктури;
3. Введення абсолютно нових інформаційних систем;
4. Гарантувати вільний доступ до інформації на конституційному рівні;
5. Оборона моральних, національних та культурних цінностей.

Робота по забезпеченню безпеки інформаційного характеру реалізовується при допомозі різноманітних засобів та прийомів все це складає свого роду методи забезпечення інформаційної безпеки. По своїй суті такий метод містить в собі конкретну систематичність дій на основі окремих планів дій. При необхідності вони можуть мінятись та модифікуватись.

Особливими засобами аналізу обстановки щодо формування інформаційної безпеки є систематизація та опис. В загальному для того щоб забезпечити результативну оборону системи управління національної безпеки необхідно перш за все окреслити, а вже після цього систематизувати різноманітні види загроз, ризиків та небезпек та згідно цього означити методи, що дозволять ними управляти.

Обрання засобів аналізу обстановки щодо формування інформаційної безпеки підвладні таким факторам, як рівень та галузь в якій формується захист. Якщо говорити про галузі інформаційної безпеки в такому випадку можемо виділити наступні:

1. Фізичний;
2. Програмно - технічний;
3. Управлінський;
4. Технологічний;
5. Рівень користувача;
6. Мережевий;
7. Процедурний.

Також окреслюють і кілька типів засобів надання інформаційної безпеки:

1. Однорівневі засоби базуються на основі тільки одного положення про управління інформаційною безпекою;

2. Багаторівневі засоби базуються на основі кількох положень про управління інформаційною безпекою, будь який з яких потрібен для рішення власного питання.

3. Комплексні - це по суті багаторівневі засоби, що з'єднались у єдину систему координуючими функціями на ступені організації з ціллю надання інформаційної безпеки, що впливають з аналізу причин такої небезпеки;

4. Інтегровані високоінтелектуальні засоби - багаторівневі, різнокомпонентні методики, що базуються на основі потужних автоматизованих інтелектуальних методів з організаційним управлінням[11].

Фактично основні засоби по наданню інформаційної безпеки доволі інтенсивно застосовуються на абсолютно будь-якій фазі керуванням небезпеками. Такі фази містять:

1. Схвалення рішення по окресленню області та контексту загрози інформації та учасників, що входять в організацію по протидії;

2. Схвалення стратегії та системи дій в політичній, соціальній та економічній та ще і багатьох галузях життя;

3. Надання реального розуміння загрози та ризиків у нижчих підрозділах організацій щодо правління національної безпеки[11].

Досить вагомим є використання засобів аналітики пізнання та вивчення ситуації, щодо свідомості населення у галузі інформаційної безпеки. До прикладу, розумінню вагомості надання інформаційної безпеки на ступені суб'єкта, суспільства та організації перешкоджає оманлива інформація про те, що інформаційний захист та криптографія це по суті одне і те саме. В загальному така оманлива інформація виникла внаслідок застосування старих підходів до безпеки інформації.

Сьогодні головним пунктом щодо надання інформаційної безпеки є не таємничість та конфіденційність, а навпаки її відкритість, єдність та захищеність від різноманітних небезпек.

Ще одним призначенням захисту є надання не зміненої інформації в момент її зберігання та передачі, фактично її цілісності. Згідно цього можна зробити висновок, що конфіденційність інформації, що надається при підтримці криптографічних засобів є не основною задачею при розробці методів інформаційного захисту. Реалізація методів декодування та криптокодування може сповільнити передачу даних та скоротити доступ до них по причині того, що у користувача буде відсутня змога вчасного та швидкого доступу до інформації та даних. Згідно цього надання конфіденційності інформації має збігатися з можливостями доступу до неї. Саме через це правління в галузі інформаційної безпеки має реалізовуватись на основі домінанти безпеки та доступності. Засоби забезпечення безпеки інформаційного характеру найперше має надавати гарантії щодо доступності та цілісності інформації, а от її конфіденційність лише у необхідних обставинах.

Насправді інформаційний захист окреслений не тільки технічними засобами. Для того щоб забезпечити продуктивну інформаційну безпеку ваговим є багатоманітні способи та засоби оцінювання загроз та ризиків. Їх варіації є доволі нестабільними та підпорядковується від ступеню розвитку суспільства та від контексту оцінки, що виконується, присутність різносторонніх даних по чинниках ризиків. В загальному присутність окремих даних з приводу таких питань дає можливість доволі достеменно окреслити рівень впливу інформаційної зброї, степінь ризиків та загроз.

Головним способом аналізу інформаційних загроз є аналіз кількісний, якісний та факторний. Ціллю якісної оцінки ризиків - розподілення інформаційних загроз та ризиків по різноманітним факторам, порядок яких надасть можливість утворити продуктивну систему впливу.

Достатньо визначним засобом надання інформаційної безпеки є засіб "критичних сценаріїв". У таких сценаріях розглядаються ситуації в яких примарний супротивник повністю сковує систему державного правління та зменшує можливість утримувати державне правління в окреслених параметрах. Якщо ж проаналізувати події, що відбуваються у світі можливо засвідчити, що інформаційні війни стають органічною складовою політики національної безпеки великої кількості країн[12].

Серед різноманітних засобів надання інформаційної безпеки необхідно виділити засіб так званої "дихотомії". В основі такого засобу лежить протидія загрозам інформаційній безпеці використовуються засоби і у напрямі представляння окремого впливу на джерело загрози і у напрямі укріплення об'єкта безпеки. Згідно цього окреслюють дві предметні галузі протидії. Одна з таких галузей формується через об'єднання джерел ризиків, а інша через об'єднання операцій щодо надання об'єкту інформаційної безпеки.

Засоби впливу на інформацію у формі повідомлень, можливо виокремити, як електронні та не електронні. Електронні засоби використовуються у ситуаціях, коли повідомлення зафіксується на електромагнітних носіях, що використовуються для обробки при допомозі обчислюваної техніки. Такі засоби містять в собі знищенні, перекривлені, скопійовані повідомлення, що збережені на таких пристроях. У дійсності такі операції можливо здійснити тільки при допомозі програмного та технічного забезпечення. Не електронні засоби в загальному є такими ж як і електронні, але використовуються без задіяння методів обчислювальної техніки, що здійснюють вплив на повідомлення та фіксуються в першу чергу на паперових носіях інформації.

Засоби впливу на інформаційні системи також поділяються на інформаційні та не інформаційні. Інформаційні засоби спрямовані на порушення створення інформаційних та телекомунікаційних систем, методів автоматизації управління та методів автоматизованої обробки інформації та

згідно цього і на попередження загроз напрямам громадських відносин, що захищаються[12].

В загальному необхідно вказати, що обрання цілей та засобів протидії окремим загрозам та ризикам інформаційній безпеці є достатньо серйозною проблемою та містить в собі складову частину роботи по реалізації загальних напрямків політики інформаційної безпеки на державному рівні. У рамках вирішення такої ситуації виділяються окремі форми роботи відповідних органів державної влади, яким потрібно здійснити доволі точний аналіз економічного, соціального, політичного та безліч інших становищ суспільства, країни, суб'єкта та наслідків, що можуть бути після здійснення вибору одних або інших варіантів реалізації такої роботи.

РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

2.1. Суть поняття суверенітет

Необхідно вказати, що таке поняття як “суверенітет” бере початок від латинського “superareitas” та означає “більш високий, найвищий, верховний”. Повністю підтвердженим є положення про те, що поняття “суверенітет” було незвідане у період стародавніх часів. У випадку вивчення суверенітету в призмі історії, необхідно відрізняти суверенітет і як явище і як поняття. Перше твердження існує з часу появи держави та започаткування демократичних концепцій, а друге було розкрито набагато пізніше.

Потрібно звернути увагу на твердження В. Топчій про поняття суверенітету, що може змінити свою суть в залежності від досягнення його носія[13]. На початках йшлося про монарха та органи державної влади, пізніше про окремі історичні події дали поштовх до підняття суверенітету народу та нації. На сьогодні державний суверенітет є головною відповіддю на велику кількість запитань по глобалізації та інтеграції. Одночасно з цим доволі насущним для нинішнього часу стало поняття народного суверенітету, так як для великої кількості країн встановлення режиму демократії ще не закінчилося, а для окремих країн ще навіть і не починалося. Незважаючи на те, що в деяких країнах вже є встановлена абсолютна демократія на міжнародній царині вивчення народного суверенітету не втрачає своєї значимості так як демократія - це явище, яке триває, деякі концепції якої змінюються доволі швидко в залежності від історичних подій.

З поміж величезної кількості дефініцій терміну “суверенітет” необхідно виокремити ті, що в тій чи іншій мірі описують його загальну суть не відносячи його до якогось окремого різновиду. І. Погорська наголошує, що з точки зору теорії термін “суверенітет” пояснюється як присутність цілковитої та цілісної влади. Одночасно з цим суверенітет є привілейованою та першоджерельною владою[14].

Вчений французького походження Ж. Мере наголошує, що слово “суверенітет” означає концепцію незалежності та самодостатності, воно виявляє концепцію свободи. Сьогочасна політика, що взяла за основу положення суверенітету, таким чином показала свою свободу від традиційних засад. Концепцією суверенітету є встановлення політичного ладу в країні, що засновується на суспільних законах, тобто, на абсолютному виключенні природних законів з самого ядра держави[15].

Водночас вчені виокремлюють такий термін як “суверенність”, що є вивідним з терміну “суверенітет”. Фактично “суверенність” означає такий ступінь убезпечення суверенного права окремого соціального товариства, що відгукується на її можливості. В загальному ступінь суверенності формується за характером дійсного суверенітету країни.

Необхідно вказати, що в історії найпершим було поняття “державного суверенітету”, що фактично і стало відправною точкою для всіх інших його підвидів. Так, наприклад, М. Кармазіна наголошує, що у західній, тобто європейській свідомості ще з XVII століття закарбувались поняття state та sovereignty. Такі поняття відображали європейську дійсність того часу: на міжнародній царині одночасно з імперією, графством або ж герцогством з’являлись нові політичні учасники, а саме суверенні держави. Надалі у Європі доволі швидко розпочала формуватись галузь застосування різноманітних понять, і саме це дало поштовх до множення і різновидів суверенітету. Пізніше не тільки у Європі але і за її кордонами розповсюдилась інформація про

суверенітет і національний і народний. Нині крім таких підвидів суверенітету є ще внутрішній та зовнішній, політичний та юридичний[14].

Вчені з історії права та держави наголошують, що розгляд вчення про суверенітет Ж. Бодена, Ж. Боссюе, Т. Гоббса, Б. Спінози та багато інших, незважаючи на доволі значні розходження у поглядах дають можливість окреслити окремі спільні риси. Присутність таких рис дає змогу дійти до висновку, що у XVI - XVII століттях європейськими вченими були започатковані основи теорії суверенітету, а саме:

1. Засвідчення суверенітету є неодмінною державною умовою;
2. Майже цілковите прирівнювання суверенітету з його носієм;
3. Засвідчення монарха як представника цілковитого державного суверенітету;
4. Непохитне засвідчення необмеженості, цілісності, невідчужуваності та сталості суверенітету[13].

Необхідно підкреслити, що майже в той самий час коли набувала форм концепція народного суверенітету, створюється концепція національного суверенітету. Складнощі у відокремленні концепцій народного та національного суверенітетів полягає у необхідності виразного та ясного формулювання відмінностей між розуміння нації та народу та звичайно у відсутності класифікації наукових праць.

I. Погорська наголошує, що ще з періоду Т. Гоббса тема суверенітету обговорюється в рамках двох основних ідей. Першою гіпотезою є ідея національного суверенітету з наголосом на таке поняття як “нація”, де подається її визнання як цілісного та неподібного спільного сенсу людей. Друга гіпотеза містить в собі ідею народного суверенітету, в якому основою є народ, який сприймається як окрема спілка громадян, що об’єднані зв’язками щодо загального суспільного контракту. Ці дві гіпотези інтерпретуються з боку формування репрезентаційного змісту[14].

Одночасно з цим, необхідно вказати, що розрізнення таких двох варіацій доволі часто тлумачиться в реаліях нинішньої демократії як несправедлива. Згідно цього були здійсненні окремі поступки і з'явився такий термін як “національний суверенітет належить народу”.

Зокрема необхідно вказати, що вивчення розвитку понять національного та народного суверенітету підтверджує, що французька концепція протиставляє їх один одному. Р. Карре де Мальбер наголошує, що суверенітет народу є домінантою абсолютної демократії, що вмістила в собі якобінська конституція 1793 року[15]. Така домінанта вказує на те, що владою у країні володіють усі громадяни, які і є основою народу, а це передбачає:

1. Спільне право на вибори;
2. Голосування народу по конституційним питанням;
3. Повна влада представництва народу.

Разом з цим домінанта народного суверенітету зіставляється з домінантою суверенітету нації, реалізованої в конституції монархії 1791 року та у всіх французьких конституціях XIX століття[16].

Нині період різьочого зіставлення суверенітетів народу і нації пройшов, так як таке зіставлення у сьгоднішній дійсності як політичних, так і правових не містить абсолютно ніякого доцільного сенсу. Але і уподібнювати ці два поняття не потрібно. Ю. Ключковський наголошує, що різниця між народним суверенітетом та національним у цьому ключі містить в собі поняття суті об'єкту суверенітету, а саме народ як єдність громадян або ж нація, як метафізичний єдиний суб'єкт[16].

Доволі аргументованими є пояснення О. Щербанюк, відповідно до якого народ не є сукупністю людей, що зв'язані між собою згуртованістю, мови, релігії, звичаїв та походження. Така об'єднаність визначає націю, а от народ доволі рідко складається тільки з однієї нації. В такому разі держава є якраз тим, що єднає різноманітні нації в один цілісний та неподільний народ. Одночасно з

цим у світогляді нинішніх розвинених народів нація обумовлюється групою осіб, що поєднались у державу згуртованістю звичаїв, походження та мови. Поняття “нація” почали тлумачити не як етнічне, а як політичне явище. В нинішній доктрині права Ф. Люшер вказує, що поняття “нації” містить в собі сукупність громадян окремої країни незважаючи на їх національність[16].

В. Гапотій також пропонує відрізнити поняття “національний суверенітет” та “суверенітет нації”. Він вважає, що під суверенітетом нації потрібно розуміти верховенство нації як політичного утворення, що містить в собі громадян усіх національностей, які живуть у країні, а от під національним суверенітетом - суверенітет нації у етнічному розумінні[13].

Питання суверенітету є головним аспектом у фундаментальних правових переплетеннях теорій формування держави та етнодержавознавства. Фактично питання суверенітету, його зародження, різновиди та форми є проблематичними як на методологічних так і на теоретичних рівнях. В загальному головними проблемами нині можна вважати те, що і юристи і політики пояснюють феномен суверенітету абсолютно по різному.

Не дивлячись на те, що таке поняття як “національний суверенітет” було запроваджено у XVIII столітті, науковці і на далі не мають чіткого пояснення цьому феномену, його суті та змісту. Нині науковці у своїх роботах рівнобіжно вживають аж три трактування, а саме: народний суверенітет, національний суверенітет та суверенітет нації. Народний суверенітет можна пояснити, як повну народну владу. Таке пояснення передбачає, що народ виявляючи власну волю шляхом виборів та референдумів є основоположником влади держави. Також, вказується і те, що держава як така є так званою “політичною організацією нації”, що і є політично організованим народом. Саме згідно цього і було започатковане рівнозначне вживання таких термінів як “нація” та “держава”.

Таке поняття як “народ” можна пояснити як населення, що є без будь якого політичного нахилу. Так як володіння такими засобами соціальної

економіки та політики для дійсної участі у правлінні суспільними та державними справами передбачає упорядкованість суб'єкта суверенітету, таке визначення не може бути слухним для його наукової характеристики. Згідно цього таке поняття як “народний суверенітет” є менш орієнтовним ніж поняття “національний суверенітет” та зрештою його можливо виключити з сфери політологічного аналізу[17].

Сьогодні серед вчених політичної науки доволі швидко набирає оборотів критика сакраментального суверенітету. Науковці наголошують що засвідчувати суверенність держави так само як це було декілька десятиків років тому, по своїй суті є нехтуванням реаліями. Збільшення взаємної залежності, головною особливістю якої є глобалізація, дає поштовх до більш уточненого пояснення такого поняття.

Науковець О. Кустарьов, наприклад, вважає, що державний суверенітет є головним поняттям як для дочасного так і для теперішнього вчення про державу. Нинішнє розуміння суверенітету споріднене з першим постійним розвитком розуміння держави як у юридичній так і у політичній доктрині. Суверенітет є основою для закону. Одночасно з цим суверенітет несе в собі об'єднаність владних суб'єктів, які можливо протиставити великій кількості інших країн[15].

Р. Хаас наголошує, що абсолютна монополія влади, якою суверенні держави користувались колись, потроху розчиняється. Згідно цього суверенітет як такий має бути не цілковитим, а умовним[15].

Насправді таке поняття як “національний суверенітет” зрештою підводиться до права націй на самовизначення. Незважаючи на те, що з поняття “нація” випливає потреба у сприйнятті національного суверенітету як верховну колегіальну владу громадян учасників нації у своєму політичному альянсі, а саме країні національного типу. З цього можливо здійснити висновок, що визначення “національний суверенітет” та “суверенітет нації” є доцільними та в загальному дають визначення одному і тому самому феномену. Але доволі

суворе та негнучке пояснення нації як суб'єкта суверенітету містить в собі незмінну агрегацію її політичної зацікавленості та політичного об'єднання, які не визнаються емпіричними вченнями.

Національний суверенітет - не є правом як таким, а є окремою особливою ознакою суб'єкта, що є умовою та підставою для конкретних прав. Також, має місце і прямий взаємозв'язок між юридичною "правосуб'єктністю" та політико-правовою "суверенністю". Відносно таких особливих правових суб'єктів права, як народ та нація можливо вказати, що персоніфікацією їх правосуб'єктності став суверенітет.

Звідси можливо зробити висновок, про невід'ємність суверенітету. Згідно цього впливає, що делегувати можна права, а от можливість мати або здійснювати ці права - ні. В такому разі підневільний захват окремої частини країни або ж запровадження окремих обмежень на таких територіях не віднімає її суверенітету в значенні правосуб'єктності. Фактично у міжнародному праві мають бути належні важелі для убезпечення поновлення прав на суверенність, що містять в собі правосуб'єктність народу та нації.

В загальному одними з надважливих національних прав потрібно вказати найперше це національне право на самовизначення та звичайно право на збереження та процвітання мови нації.

2.2 Ознаки національного суверенітету

В. Купчанко у своїй роботі проаналізував поняття "нація" з точки зору етимології та еволюції. Він наголошував, що початкове визначення такого поняття реально містило в собі чітко окреслену ідею кровної приналежності, але нині в понятті "нації" переважає територіальні та політичні аспекти. Незважаючи на це вчений наголошує, що не потрібно розуміти націю тільки з боку політичної та етнокультурної приналежності. На основі цього Купчанко

сформував об'єднане визначення для такого поняття, пояснюючи націю як спільноту, яку з'єднала історія, культура, традиції та яка містить в собі можливість для реалізації державотворення[18].

Також, необхідно вказати, що в юридичному аспекті виділяють три різновиди суверенітету, а саме: державний, народний та національний. Згідно цього В. Гапотій наголосив, що задум щодо суверенітету розвивався у наступному напрямі: суверенітет держави - суверенітет народу - суверенітет нації. Фактично у XVI столітті Ж. Боден наголошував на тому, що суверенітет притаманний тільки державі як невід'ємна риса верховної влади у неї[13].

Сьогодні у поліетнічних державах національний суверенітет пояснюється в інакшому значенні. Національний суверенітет - це можливість будь якої бездержавної етнічної групи вільно вибрати напрями свого розвитку та форму політичної організації. Незважаючи на це є окремі вчені ставлять під сумнів ідеї національного суверенітету. До прикладу радянський дипломат С. Черніченко наголошує, що суверенітет властивий тільки для держави, а “суверенітет народу” та “суверенітет нації” є сурогатними[13].

В загальному можливо засвідчувати, що в державі з демократичним ладом основою для державного суверенітету є суверенітет нації та народу як об'єднання громадян. Національний суверенітет в етнічному аспекті фактично є незалежним явищем. Однак В. Гапотій вказує на різницю між національним суверенітетом та суверенітетом нації. Вчений пояснює, що суверенітет нації є главенством нації як політичної організації, в яку входять особи будь-яких національностей, які живуть у державі. Національний суверенітет - це суверенітет нації, що відноситься до якоїсь окремої національності, що здійснює право на самовизначення[13].

Один з аспектів закріплення національного суверенітету є започаткування національної держави, яку можливо окреслити з етнічного, політичного та юридичного боку.

Фактично національний суверенітет - це повновладдя нації, що здійснюється шляхом її основних прав. Основним правами нації називають ступінь свободи та можливості нації, що відповідає досягнутому ступеню еволюції суспільства. Ступінь свободи зафіксована у вигляді міжнародного стандарту як загальна та рівна для всіх націй.

Головними правами нації можна назвати наступне:

1. Право на існування та свободу розвитку, право на визначення характеру власного національного життя, враховуючи змогу здійснювати право на політичне самовизначення;
2. Право на свободу піднесення національних прагнень як економічних так і соціальних;
3. Право на піднесення і духовне так і культурне, піднесення у сферах національної мови, традицій та звичаїв, шана до національної честі та гідності;
4. Право орудувати природними та матеріальними резервами на власній території;
5. Право на мирне життя поряд з іншими народами та націями;
6. Право на безпеку екологічного характеру[18].

Аналізуючи вище викладені права нації можливо наголосити, що суверенітет нації, її повновладдя містять в собі володіння дійсною перспективою окреслювати рамки свого національного життя, самостійно схвалювати рішення, які мають відношення до піднесення національної свободи та потреб національного характеру, право на пошану національної честі та достоїнства.

К. Дойч наголошував, що “нація - це народ, який володіє державою”. Згідно цього націю можливо охарактеризувати як головний державотворчий орган, джерело влади держави та представника державного суверенітету. Все це показує зв'язок між суверенітетом держави та національним суверенітетом, а

саме те, що національний суверенітет втілюється при допомозі суверенітету держави[19].

Одночасно з цим об'єднувати такі поняття разом є таким собі спрощенням. Гуго Гроцій також вказував на потребу розрізняти державний суверенітет як засіб влади та національний суверенітет як носій влади держави. Нація є загальним носієм суверенітету, але це ствердження обтяжується проблемами пов'язаними із згуртованістю політичної волі та зацікавленістю окремих суб'єктів та соціальних груп, які в ній містяться. В загальному реалії є такими, що такі відносини як владарювання та підкорення утворюються через розстановку сил та пропорційності владних ресурсів, що в дійсності складаються у окремому суспільстві[20].

Згідно цього ми можемо побачити, що процес втілення національного суверенітету містить в собі конкурентне протиборство в середині суспільства за вплив на ухвалення рішень на державному рівні та в кінцевому результаті протиборство за владу у країні. У дійсності це показує, що національний суверенітет є залежним від поділу влади у суспільстві та вибору окремих суб'єктів політичної влади безпосередньо у середині нації.

Перспектива втілення суверенних прав абсолютно кожної людини нації підпорядковане рівню її впливу на схвалення рішень на державному рівні, що окреслюють процедуру доступу до ресурсів. Для того, щоб надати такий вплив національна держава має окреслити правові норми та політичні права своїх громадян. Беручи до уваги, що реалізація політичних прав недосяжна без надання громадянам ресурсів влади, права громадян мають бути підкріплені всіма різновидами владних ресурсів.

З всього вище сказаного можливо зробити висновки, що ціллю інституційної та правової оборони національного суверенітету є фіксування порядку поділу ресурсів у суспільстві, що дає можливість гарантії для рівноправного доступу всіх суб'єктів нації до державної влади. Ще однією такою ціллю є оборона монопольного права конкретної нації на доступ до

керування своєю національною державою та на контроль політичного характеру окремої території на яку розповсюджується така влада.

В такому разі ми можемо стверджувати, що національний суверенітет містить в собі дві групи наступних протиріч:

1. Між курсом на верховенство громадських та державних інтересів над власними інтересами та необхідністю надання індивідуальних свобод та прав кожного суб'єкта нації;

2. Між домінантою демократії та необхідністю надання панівної позиції державотворчої нації, яка буде містити в собі політичну, духовну та економічну неповноправність громадян, які не знаходяться в складі нації.

Такий вчений, як П. А. Оль наголошує, що національний суверенітет може існувати у двох концепціях, а саме у формально - юридичному та фактичному. Оль пояснює, що формально-юридичний національний суверенітет є цілісною, нерозривною та невід'ємною владою, яка є сформована в країні за участі усіх громадян тобто нації. По суті національним суверенітетом є вища влада держави, яка затверджена у своїх економічних та політичних правах більшою частиною суспільства. Насправді, для національної держави питання національного суверенітету зводиться до внутрішнього взаємозв'язку між національною владою та державною владою, що представляють дану націю. А от в багатонаціональних країнах національний суверенітет має інше значення. В такому випадку національний суверенітет об'єднують з окремою етнічною схожістю, що не володіє державністю, але незважаючи на це він може самостійно вибрати напрями розвитку[21].

Український вчений В. Мелашенко в свою чергу доповнив викладений матеріал П. Оля. Український науковець в своїх роботах наголошує, що національний суверенітет може бути як потенційним так і реальним. У дійсності ні народний, ні державний суверенітети не зазнають такого розподілу так як держава так само як і народ не можуть бути в потенційно суверенному

стані. У випадку якщо держава не є суверенною тоді її просто не існує. Одночасно з цим нація як така може існувати як нація при цьому не будучи суверенною, але незважаючи на це володіючи правами для створення такої держави[22].

Розвиток ідеї щодо національного суверенітету, як заміну народному, розпочався ще у період Великої Французької революції. Така ідея була запропонована для позначення верховної влади “третього стану”. В загальному національний суверенітет може бути рівнозначним народному або державному, але незважаючи на це в етнічному плані суверенітет нації є самостійним явищем. Методом політичного самостійного затвердження етнонації і конфігурацією правового фіксації національного суверенітету є національна держава. Головними ознаками національної держави є присутність цілісного політичного суспільства, а саме нації.

Отже, можливо зробити наступні висновки на рахунок політичних характеристик національного суверенітету. Найперше це те, що важелем та галуззю його надання є не тільки держава, але і політична система суспільства. Друге це те, що суб'єктами національного суверенітету є громадянин як політично суб'єктний член нації, нація як спільнота політично повноправних громадян і національна держава як механізм вираження політичної волі громадян-членів нації. Третє це те, що дійсний зміст такого феномену як “національний суверенітет” показує рівень участі основної кількості членів нації у реалізації політичної влади шляхом різноманітних форм демократії. В результаті відображення національного суверенітету є рівень реалізації колективних та особистих прав учасників нації, які є не тільки політичними і культурними, а і економічними. Згідно цього можна вказати, що основна роль національного суверенітету це дійсне надання та гарантування всіх прав та свобод для населення національної держави, а саме нації як колективного суверену.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

3.1. Інформаційна війна у XXI столітті

В загальному інформаційна війна проходить не тільки в мережевому електронному просторі та захоплює не тільки інтернет, а і закриті державні та військові, корпоративні та приватні мережі. Інформаційна війна володіє характерними для неї методами, важелями, стратегіями та тактиками, інструментами, перспективами попередження. Звичайна інформаційні війни доволі міцно зв'язані з такими мережевими галузями як кібершпигунство, кібертероризм та кіберзлочинністю. Водночас потрібно наголосити, що аналогічно, як і у реальному світі, так і в мережевому світі такі галузі міцно переплетенні одна з одною. Такі спільні діяння властиві і для взаємно переплетених сторін, що атакують і для сторін на які нападають. Такі різновиди злочинних дій доволі часто містять в собі подібні засоби програмного забезпечення та схожі алгоритми використання таких засобів. За підрахунками орієнтовно на протязі декількох років, а саме двох-трьох років, можуть бути створені методи та техніки для ведення воєн електронного типу, що в своїй основі будуть містити поєднання кібернетичну та інформаційну війну. Мова йде про те, що в наукових колах вже були перевірені на практиці такі програмні прийоми, які дозволяють убезпечення прямого та зворотнього взаємозв'язку між психічними перемінними, викривлення дійсно існуючого світу.

Як відомо головною ціллю інформаційної війни є ослаблення моральних та матеріальних сил неприятеля та нарощення власних, пошкодження каналів обміну інформацією неприятеля. Фактично інформаційна війна містить в собі методи пропаганди для дії на свідомість громадянина, це фактично не спричиняє війну в її сакраментальному баченні, але порушує державні засоби правління. В загальному це спричиняє так звану війну прихованого характеру і результатами такої війни є знищення держави.

Фактично сьогодні інформаційна війна демонструє одну з надважливих проблем в системі міжнародних відносин. Діапазон її дії постійно набирає обертів. Головною її небезпекою є відсутність будь-якого табу та ліміту в міжнародному праві на рахунок проведення війн інформаційного характеру. До того ж потрібно зробити акцент на тому, що в конфліктах локального характеру війна об'єднується з агресією в якій застосовується зброя, що робить наголос на потребі врегулювання такого явища на міжнародному законодавчому рівні.

Нині, у XXI столітті, досить великої ваги набирає виконавча влада, яка спроможна тримати під контролем інформацію. В наслідок виникнення інтернету було сформовано цілісний інформаційний простір. На сьогоднішній день монополією на такий простір не може володіти ні одна країна, але в будь-якому випадку доволі велика кількість країн пориваються до цього.

У відповідності з поглядами фахівця в сфері інформаційних воєн, А. В. Манойло можемо визначити три головні політичні призначення інформаційної війни:

1. Переміни в організації політичних, економічних, інформаційних та психологічних галузей окремої країни згідно з інтересами агресивної сторони, що веде атаку інформаційного характеру;
2. Здобутки військових та політичних пріоритетів на міжнародній площині;
3. Здобутки цілей інформаційної та психологічної загарбницької політики [23].

В загальному інформаційна війна, яка до нинішнього часу вважалася окремими політиками та аналітиками у світі як доволі химерне та примарне явище, а на серпень 2013 року набрала достатньо дієвої реалізації. Такі переміни пов'язані з документами, що з'явилися в відкритому доступі для журналістів та науковців. Саме ці файли стали доступними внаслідок їх оприлюднення Е. Сноуденом. В загальному в цих документах мова йшла про

такі програми як Prism та XKeyscore, також і про всеосяжне прослуховування операторів мобільного зв'язку, про доступ Агенства національної безпеки до серверів таких компаній гігантів як Google, Microsoft, Facebook, Twitter. Також мова йшла і про міжнародні системи банківських транзакцій таких як Swift та звичайно про процесингові мережі такі як Visa, MasterCard та багато інших. Доволі цікавим, досить спірним та неоціненним стали файли з архіву Сноудена під назвою “файли чорного бюджету американського розвідувального співтовариства”. Засоби масової інформації, а також наукове товариство локалізували свої погляди на розгляді наступальної кібернетичної операції та доволі величезних сум, а саме 500 млрд. доларів, що були витрачені на розвідку в Сполучених Штатах Америки у період з 2001 по 2012 років. Всі ці файли були оприлюдненні в газеті Washington Post та дають поштовх до досить конкретного розгляду всіх цих фактів та питань[23].

Фактично вчені аналітики в своє розпорядження одержали безцінну інформацію, яка налічує неймовірну кількість файлів з бюджетними сумами та документами, що давали їм роз'яснення. Документи також містили в собі факти, примітки та рекомендації, які відносяться до реальних, а не медійних таємниць розвідки та армії Сполучених Штатів Америки. Розгляд таких файлів дає можливість зробити висновки, що фактично у світі вже давно ведеться неоголошена, масштабна та значна інформаційна або ж кібернетична війна.

Доволі значимий американський аналітичний центр RAND Corp., проводив наукове дослідження на тему інформаційної війни у реаліях нинішніх умов. У цьому дослідженні вони спробували визначити та сформулювати стратегію проведення такої війни та виокремити наступні її особливості та прикмети:

1. Достатня мала ціна ресурсів: супроти до сакраментальних технік, озброєння, розробка та покращення способів ведення війни шляхом інформації не вимагає великих фінансових вливань та інтенсивного сприяння з боку країни. Для початку ведення інформаційної війни та для здійснення наступальних і

атакуючих дій всього лише необхідні інформаційні системи та доступ до вагомих та визначних онлайн мереж.

2. Нечіткість границь: фактично кордони між країнами нині тільки на географічних картах. Зростаюче об'єднання в межах інформаційної інфраструктури дає можливість здобути доступ до абсолютно будь-якої інформаційної мережі іншої держави. До прикладу, доволі блискучим варіантом може послужити втручання хакерів з російської федерації у процес виборів Президента Сполучених Штатів Америки.

3. Збільшення ролі керування сприйняттям: новітні методики, що в основі своїй містять інформацію мають можливість доволі суттєво примножити та наростити діапазон оман. До прикладу, обробка зображень є свого роду оманою та маніпуляцією реальності, яка створює доволі великі складнощі в урядовій роботі щодо створення політичного сприяння починань зв'язаних з безпекою.

4. Новітні перспективи розвідки: нині дякуючи ІТ технологіям розвідка будь-якої держави помалу переміщається у новітні структури ведення власних розвідувальних робіт. В загальному протидіяти таким технологіям насправді майже нереально: розшукати під чийм ім'ям проводиться робота у мережі є доволі нелегким завданням.

5. Відсутність договорів щодо ведення інформаційної війни: нині фактично немає ні однієї систематизації договорів, які б застерігали бої інформаційного характеру між країнами. Така ситуація дає доволі широкі можливості для проведення бойових дій у інформаційному просторі, для шпигунства та тероризму, для атак у кібернетичному просторі.

6. Труднощі з утворенням та сприянням коаліцій: беручи до уваги минулий пункт, досить вагомою залишається ситуація з періодом часу в якому держави можуть знаходитись у стані коаліцій, які протистоять інформаційним загрозам світового масштабу[3].

В загальному інформаційні мережі є порівняно новою сферою в якій головною є розвідка стратегічного характеру та військові операції, що ведуться при допомозі підтримки як дипломатичної, так і економічної, а також і за допомогою ЗМІ. В великій кількості розвинених країн ведуться дослідження та розробки новітньої інформаційної зброї, яка дає можливість проводити прямий контроль над інформаційними ресурсами ймовірного супротивника, а в деяких випадках безпосередньо впливати на них. По окремим даним аналітичних центрів Сполучених Штатів Америки такі розробки здійснюються у 120 країнах по всьому світі. На сьогодні вже є країни в яких завершені розробки засобів інформаційної боротьби з потенційним супротивником різноманітної потужності і в обставинах воєнних конфліктів, так і у мирний період часу у стратегічній, оперативній та тактичній сферах та, звичайно, і у польових умовах з ціллю оборони національної інформаційної сфери від агресії та незаконного вторгнення. У розвинутих державах ідея інформаційної війни є одним з компонентів у воєнному вченні, що дає поштовх до проведення фахової підготовки особового складу та деяких підрозділів для виконання інформаційних операцій.

Досить багато військових спеціалістів наголошують, що інформаційна зброя дає можливість перемагати у війнах, не застосовуючи зброї. Фактично інформаційна зброя порівнюється з зброєю масового знищення.

3.2. Вплив ЗМІ на перебіг інформаційної війни

Практичні навички, що були набуті під час останніх збройних конфліктів виявляють, що одними з надважливих процесів війни нині постають переміни не тільки у воєнній справі, але і у інформаційній галузі, в якій сьогодні відбуваються величезні зсуви та проходить період новітніх формувань.

Як ми уже зазначали, нині існує велика кількість пояснень феномену “інформаційної війни”. Ще одне із визначень цього феномену можемо знайти і у М. Лібікі. Саме він виділив сім видів інформаційної війни: хакерська, економічна, психологічна, розвідувальна, електронна, командно-управлінська та кібернетична [10].

На нашу думку, на сьогоднішній день доволі важливими такі види війни як психологічна та електронна. В загальному в електронній війні предметом впливу розглядають засоби радіозв’язку, а також таких мереж як телевізійні та комп’ютерні.

В свою чергу психологічна війна реалізовується через пропаганду, так званого “промивання мізків” та багатьма іншими різноманітними способами інформаційної обробки громадян.

Мартін Лібікі наголошує, що є всього чотири аспекти, що містить в собі психологічна війна, а саме:

1. Підрив громадського духу;
2. Моральний занепад збройних сил;
3. Протиборство культур;
4. Дезорієнтація командування[10].

Насправді для феномену “інформаційної війни” здебільшого достатньо зрозуміло окреслена оборона, поняття початку та закінчення можливо використати тільки для конкретних процесів інформаційної війни, фронтові границі є неконкретними та нечіткими, а от наступ змальовується різноманітними варіаціями. Здобутки та досягнення проведених операцій інформаційного характеру не містять в собі безпосередніх зв’язків з поєднанням військових здатностей держав. Убезпечення безпеки в сфері інформації на рівнях державного та муніципального правління засновується на глибокому розгляді структури та вмісті правління.

Разом з цим, ключовими факторами при формуванні систем інформаційної зброї стають характеристики особистості та суспільства. Для того, щоб у загальному сформувати суспільну поведінку потрібно розуміти якраз індивідуальні характеристики та особливості. Необхідно також наголосити, що інформаційне протиборство є основним фактором, який уже здійснює вплив на війну.

Ідеї інформаційної зброї, інформаційного суспільного впливу та створення ідеологічних поглядів у особистостей щодо різноманітних галузей життя фактично не є новим. Досить багато науковців розкрили головні важелі впливів інформаційного характеру на особистість. Однак такі важелі весь час покращуються, зростають в різноманітних напрямках та, як наслідок, з'являється велика кількість новітніх концепцій.

Інформаційним впливом можна назвати процес розповсюдження окремих ідей, поглядів або ж ідеологій, що є засобом конкретної політики. Основним важелем такого впливу є засоби масової інформації (ЗМІ) та різноманітні засоби комунікацій. В загальному інформаційний вплив або ж пропаганду окреслюють, як цілеспрямовані, постійні спроби створити конкретне сприйняття, діяти на свідомість особи та маніпулювати нею, а також направляти громадську поведінку на конкретний курс.

Незважаючи на те, що фактично вплив здійснювали з початку існування людства, суспільної історії, його дослідження в загальному розпочала, однією з перших, американська школа вивчення ЗМІ, яка аналізувала проблему інформаційного впливу. Така школа вивчала вплив на базі матеріалів ще з Першої світової війни.

В загальному, американська школа вивчення ЗМІ виділяла три головні види інформаційних впливів, а саме:

1. Біла пропаганда. Офіційна пропаганда, що опирається на факти та відкриту офіційну інформацію. Така пропаганда не приховує своїх намірів та цілей.

2. Сіра пропаганда. Досить часто використовує заміну достовірних фактів та інформації, нав'язує думки та точки зору. Така пропаганда частіше приховує свої наміри ніж навпаки.

3. Чорна пропаганда. В такій пропаганді використовується неправдива інформація та факти, ніколи не вказуються інформаційні джерела. Така пропаганда завжди приховує свої наміри[24].

Потрібно також наголосити на ролі, що відіграють засоби масової інформації у веденні інформаційних та психологічних операцій, що здійснюють пропагандистський вплив на інтелектуальні та емоційні сфери життя громадськості. ЗМІ є одним з основних засобів інформаційних війн. Фактично засоби масової інформації використовують дезінформацію в якості одного з важелів впливу на громадян. Таке поняття одержано в наслідок вивчення взаємовідносин між економікою та інформацією, ці дослідження були проведені науковцями Гюльшах Башлар та Кетрін Тернер. У науковій роботі “Вплив засобів масової інформації на реконструкцію соціальної реальності за допомогою асиметричної інформації” Гюльшах Башлар наголошує, що ідеї дезінформації - це замисел, розроблений в сфері економіки та інформаційних взаємовідносин. У досить багатьох галузях життя інформація є асиметричною. Тоді коли одна ворогуюча сторона має в своєму розпорядженні більшу частину інформації ніж інша, в такому випадку здійснюється обмін асиметричною інформацією між цими сторонами[3].

Засоби масової інформації зазвичай збільшують інформаційну асиметрію для населення, в загальному це можливо побачити в сфері новин. Фактично дезінформація є цілеспрямованою та спеціальною, пов'язаною з бажанням сплутати громадян та обманути їх. Розповсюдження неправдивої інформації серед населення містить в собі задум примусити суспільство абсолютно будь-

якої держави повірити в оманливу інформацію та схвалити не правильні рішення. В загальному дезінформація - це техніка, яку вагомі політичні організації застосовують, щоб діяти на суспільну думку шляхом засобів масової інформації. У такий спосіб ЗМІ, що в своєму розпорядженні мають перевагу у вигляді асиметричної інформації в будь який момент можуть обманути суспільство шляхом дезінформації. Така ситуація може виникнути в тому випадку, коли це потрібно та невідкладно.

Згідно цього ми розуміємо, що влада може сформувати дійсність, так як їй потрібно подаючи інформацію і таким чином, як буде потрібно саме для неї. Тотальний контроль над засобами масової інформації представляє перевагу у створенні суспільної думки на користь інтересів конкретного суб'єкта. Згідно цього, ми також розуміємо, що як політичні так і економічні організації мають можливість маніпулювати громадянами саме через засоби масової інформації. Отже, введені в оману та некомпетентні в окремих галузях громадяни ризикують реалізацією невігідного та неправильного відсіювання інформації. Фактично ЗМІ мають можливість переіначувати соціальну дійсність та формувати її. Натомість засоби масової інформації в переважній більшості ситуацій маскують дійсність, а не виявляють її.

Реальних змін зазнала велика кількість методів та прийомів впливу, що були науково аргументовані. Сформувались наукові напрями, які дають можливість навчитись управляти поведінкою людини, групи людей та суспільства загалом. Насправді, ще на початку минулого століття не існувало продуктивних методів та засобів масової інформації, не існувало також науково аргументованої методики для управління населенням.

Теорія алгоритмів, що існує нині, дає можливість висвітлити способи шляхом яких реалізується автоматичне формування програм для окремих предметних областей.

В загальному процес створення ефекту навіювання можливо описати через аналіз наступних етапів:

1. Послабити суспільство, а саме за допомогою ЗМІ запевняти населення, що фактично ворогів не існує, але одночасно з цим розглядати періоди історії та інтереси конкретних народів. Головною метою такого етапу є знищення цілісного суспільства як об'єкту свідомості.

2. Примусити населення чути тільки супротивника, не беручи до уваги іншої точки зору. До прикладу, робити наголос в ЗМІ на конкретний зразок розвитку суспільства відкинувши інший такий досвід.

3. Примусити населення не обдумувати те, про що говорить противник. Для досягнення такого ефекту необхідно усунути з ЗМІ будь які аналітичні дослідження інших проблем. Це дає поштовх до уповільнення безперервного плину думок.

4. Акцентувати увагу населення на окремому факті або події. До прикладу, на внутрішніх катаклізмах, війнах, терористичних актах.

5. Безперервне наголошування, що суспільство, держава стає з кожним кроком все кращим, а також, що країни навколо відносяться до нас ще краще, ніж вчора. Саме такі повідомлення зменшують вплив історичної пам'яті та відчуття самоідентифікації, якими відзначається нормальний стан суспільства.

6. Засоби масової інформації водночас мають запевняти суспільство, що створило таке становище - це зовсім не те, що має бути. Тому це формує інертний стан свідомості, в якому створюється залежність від інформаційного впливу противника[25].

Саме такий алгоритм використовується російськими засобами інформації з 1990 року і до сьогодні.

В загальному для більш детального вивчення впливу засобів масової інформації на суспільство використовують різноманітні моделі. Основною такою моделлю можна вважати модель "S-R", "стимул-реакція". На базі цієї моделі були побудовані наступні:

1. Модель “O-S-O-R”;
2. Модель дворівневої хвилі інформації;
3. Модель двоциклічної хвилі інформації.

Необхідно наголосити, що такі моделі дають можливість проаналізувати рівень впливу засобів масової інформації на населення. На базі таких моделей можливо зрозуміти, як пов'язані між собою думка населення та ЗМІ, передбачити, яким чином буде розгортатись ситуація. Незважаючи на це, такі моделі не дають можливість здійснити аналіз всіх учасників подій, які ухвалюють рішення під впливом засобів масової інформації.

Необхідно також взяти до уваги, що засоби масової інформації реалізують такі функції:

1. Інформаційне;
2. Пропагандистське;
3. Соціальне;
4. Мобілізаційне;
5. Оперативне;
6. Контролю та критики;
7. Створення громадської думки.

Дж. Брайс вчений у сфері засобів масової інформації у своїй книзі “Природа громадської думки” описав процеси впливу на суспільну думку. На першій фазі формується так звана “множинність думки” шляхом різноманітних фактів для формування ілюзії, що конкретний факт обговорюють всі.

На другій фазі друковані засоби інформації виражають більш конкретну думку на рахунок подій, що відбуваються, такі думки підсилюються так званими “очікуваними результатами”.

На третій фазі шляхом дебатів та дискусій відсіюються аргументи на користь конкретного та незмінного рішення[26].

Фактично політика планомірного впливу на суспільну думку містить в собі розуміння та знання настроїв громадських мас та визначення дійсного стану речей. Згідно цього ми бачимо, що інформаційний та психологічний вплив здійснюється по всіх каналах.

В загальному способи маніпулювання суспільною думкою базуються на засобах масової інформації, що дають можливість редагувати, коригувати та окреслювати свідомість та психіку громадян. Водночас наголос здійснюється на застосуванні засад психології, політичну недосвідченість.

З огляду на все вище сказане ми розуміємо, що влада має можливість формувати та створювати реальність у тому світі і з того боку які саме їй потрібні та вигідні. Тотальний контроль над засобами масової інформації надає можливість утворювати та генерувати думку населення в власних інтересах. Отже, політичні та економічні асоціації мають змогу маніпулювати населенням при допомозі засобів масової інформації. Введені в оману, некомпетентні в окремих галузях люди знаходяться в зоні ризику звершити так скажем несприятливого так званого “відсіювання” інформації. Отож, ЗМІ мають змогу здійснювати зміну у суспільній реальності та переробляти її. Натомість засоби масової інформації не розкриває дійсність, а навпаки тільки переховує її.

РОЗДІЛ 4. ІСТОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН В УКРАЇНІ

4.1. Інформаційні війни в радянський період

Одним з найперших прикладів доволі ефективного використання методів інформаційної війни у ХХ столітті була інформація щодо виведення з лав завязятих учасників Першої світової війни Росії та руйнація Російської імперії. Таким чином уряд Кайзера Вільгельма дав поштовх для початку революції у Росії і для реалізації повстання, що дало можливість прийти до влади Леніну.

Насправді наслідком такої спецоперації стало те, що Росія змушена була перестати приймати участь у війні та почала протиборство з власними союзниками, що таким вже не були. Пізніше Росія, трансформувшись у СРСР, уже з самого початку свого існування досить енергійно використовує процедури і інформаційні і комунікаційні війни для ведення як внутрішніх так і зовнішніх воєн.

Після програшу у визвольній операції 1917 - 1921 років Україна на довгий період часу втрачає національну державність, ще раз опинившись в складі Росії, але цього разу уже “червоної”. В цей період розпочинається етап терору, голодоморів та примусової денационалізації. Утвердження влади на території України стає для більшовиків досить складним завданням.

Бажання Росії за будь якої ціни захопити Україну яскраво пояснюють слова Л. Троцького “...Без України немає Росії. Без українського вугілля, заліза, руди, хліба, солі та Чорного моря - Росія існувати не може...”. Якраз цей час стає підходящим для окресленої цілі - інформаційної війни, яка фактично стає началом для легалізації режиму радянської Росії. Головними способами досягнення своєї мети стали засоби масової інформації та спілкування, що було встановлене армією агітаторів[27].

У цей період в СРСР вже розгорнулася внутрішня інформаційна війна, що велася проти політичної опозиції, національних об'єднань, духовенства, інтелігенції та заможних селян. В даних обставинах використовувались схеми агітації, дискредитації, маніпулювання, погрози та ведення окремих психологічних схем.

В загальному більшовики через пропаганду, агітацію та викривлення фактів у засобах масової інформації змогли розтоптати свободу та волю українського народу, але все ж таки внести зміни у традицію та культуру України їм так і не вийшло. Згідно цього інформаційна війна стає внутрішньою та надалі набирає оборотів.

Всі прийдешні роки фактично показали, що інформаційна війна формус набагато вищу реакцію, ніж протидія з зброєю. Таким чином час панування радянської влади перетворився у період для покращення технік інформаційної війни і в середині країни, і поза її кордонами.

У період 1939 - 1941 роки здійснилось небувале до цього підвищення пропаганди націоналістичного характеру в пресі на території України. Така ситуація показала, що національна ідентичність та підрядність народів, які були завойовані, визначались як основний пункт для радянських політиків.

Дж. Т. Гросс наголошував, що у той період часу в пресі друкували кричущі статті в яких були заклики та заохочення до нападок на конкретні соціальні групи завойованих держав. Фактично такі заклики були еквівалентними до закликів на розстріл таких соціальних груп. Таким чином українців та білорусів під'юджували проти поляків у Західній Білорусі та Західній Україні[28].

Після включення до СРСР території Північної Буковини та Бессарабії почались заходи, щодо пробудження ненависті до народу Румунії, які проживали на цій території, також, почалась атака на “українських націоналістів”. По суті лише росіяни були єдиною нацією, яку ніколи не опорочували, а от поляки навпаки були одні з найбільш знеславлених, а пропаганда проти них була найдовшою. Такі пропагандистські атаки в пресі представляють величезну кількість підтверджень та аргументів про використання Росією в той період політики так званих колоній. В загальному Польщу описували як державу з громадянами пустоголових та безпощадних,

що мали змогу якимось чином вижити між двома розвинутими та цивілізованими країнами, а саме німецькою та російською.

У дійсності преса розпалювала ненависть до Польщі, до її так званих “польських панів”, “панів” та просто до поляків як таких не дивлячись на те, що уряд Другої Речі Посполитої відмінив всі титули. В пресі також висвітлювалася власне пояснення пліток про депортації в Сибір. Преса у провінціях Росії одержували з таких видань інформацію про те, що потрібно висвітлювати та яким чином формувати інформацію щодо таких подій.

Підписання Пакту про ненапад між фашистською Німеччиною та Росією 23 серпня 1939 року дало поштовх для згортання будь яких коментарів у бік фашистської Німеччини. Такий термін як “фашист” безслідно зникає та практично за один день преса встає на пронацистський шлях щодо Європи. Також, активно розвивається пропаганда проти поляків, румунів та фінів. Сфера літератури у СРСР також була задіяна у процес роз’яснення та відбілювання імперських намірів на рахунок Польщі.

С. Смольц вказує, що “ідеологічні протистояння та інформаційні зіткнення сформували історичне обличчя другої половини ХХ століття”[29]. В загальному СРСР активно приймала участь як у відкритих, так і у закритих конфліктах інформаційного характеру. Серед таких атак є війна з Польщею у 1920 році, Фінляндією у 1939 - 1940 роках, фашистською Німеччиною у 1941 - 1945 роках, Корейський конфлікт у 1950 - 1953 роках, В’єтнамській війні у 1973 - 1975 роках, війні у Афганістані у 1979 - 1989 роках та у різноманітних збройних конфліктах у Африці та Латинській Америці.

Досить показовим є приклад післявоєнної інформаційної більшовицької політики, яка за сприянням різноманітних друкованих видань пропагувала та нав’язувала власну ідеологію у суспільстві та звичайно це дало поштовх для створення потрібної громадської думки.

Від початку протиборства Української повстанської армії (УПА) СРСР одержав абсолютно нову ціль для ворожості інформаційного характеру, а саме так званих “бандерівців”. Рух повстанців на Заході України набув нечуваних до цього обсягів. Саме через такі обсяги ті засоби, що використовувались раніше вже не працювали, в такому випадку потрібно було почати вести гібридну війну. Одночасно з залученням збройної армії на Західній Україні також починають вводиться і багатоманітні засоби тероризму, а саме формування мережі таємних службістів, що використовувались для проникнення в осередок підпілля та розкриття осіб, які надавали допомогу повстанцям. Також, здійснювалось використання спеціальних загонів, одягнутих у форму Української повстанської армії, що здійснювали жорстокі дії щодо громадян та різноманітні провокаційні дії для того, щоб у подальшому звинуватити та зганьбити УПА.

Насправді інформаційна війна, що велась проти Української повстанської армії містили в собі дві радикальні операції. Перша була направлена на всіх громадян СРСР, а особливу увагу приділяли українцям, які проживали не на території Західної України. В цій операції реалізовувались різноманітні пропагандистські заклики, що ґрунтувались на звинуваченнях повстанців у фашизмі, у скоєні ними пострілів у спину та в багатьох інших жорстоких діях. В загальному така інформаційна операція проти Української повстанської армії була досить успішна серед самої верхівки СРСР. У дійсності заклики, які використовувались проти Української повстанської армії були направлені і на все населення західних областей України, були сформовані такі шаблони та стереотипи як “бандерівці”, “уніати”, “фашисти”, “підляшки” та багато інших. Надалі особливими рисами інформаційної війни стає утиск як етнічний, так і релігійний.

Такі техніки ведення інформаційної війни стали звичними для російської сторони, а саме це провокації, пропаганда, дезінформація, обстрікування повстанців та багато інших. Нині ми можемо спостерігати та відчувати на собі,

що такі техніки стали настільки робочими, що вони з легкістю застосовуються і у XXI столітті. По суті доволі велика частка пострадянського населення і далі притримується думки, що населення Західної України є “бандерівцями”, канібалами, злочинцями, що фактично створюють загрозу світовому суспільству.

Після закінчення Другої світової війни збільшується обробка населення в сфері ідеологій. На початковій стадії пропагандистські операції, що були такою собі основою для інформаційної війни, набули загальносоюзного характеру. Такі пропагандистські операції створювались за наказами ЦК ВКП, далі передавались керівництву республік, які у подальшому створювали резолюції та рішення, які потрібно було точно реалізовувати обласними партійними організаціями. Для того, щоб запобігти плюралізму суспільних думок та для того, щоб впровадити свої ідеали у 1940 році (саме тоді з'явилися та стали доступними закордонні радіостанції, що транслювались не тільки російською, але і мовами інших народів, що входили до складу СРСР) проти закордонних радіостанцій, які були незалежним ЗМІ та не були підконтрольні цензурі в СРСР, проти них почали масштабно використовувати техніку для глушіння радіохвиль на яких мовили ці радіостанції. Також, необхідно наголосити, що радянська сітка радіоглушіння була наймогутнішою у світі[30].

У 1946 році був проведений пленум ЦК ВКП, що накреслив основну лінію партії на післявоєнний час та ствердив велику кількість резолюцій. Також, було визначено курс на нову зачистку згідно ідеологій, і вона була розгорнута у 1946 році. Нині вчені наголошують, що така операція була компонентом ще однієї атаки Сталіна на Україну[30].

Негативне відношення партії до громадян, що знаходились на окупованій місцевості виливалось у підозрі будь кого, хто знаходився за кордонами СРСР, так як такі люди на певний період часу не контролювались радянською ідеологією. О. Субтельний наголошує, що не дивлячись на підвищений моральний стан, що був піднятий після перемоги у Другій світовій війні, Йосип

Сталін був впевнений, що війна фактично спричинила громадянам СРСР суттєвої шкоди в плані ідеологій. Незважаючи на це стурбованість режиму викликало також і те, що майже 70 мільйонів людей з радянського союзу, які проживали на окупаційних Німеччиною територіях, були змушені працювати на підневільній роботі та ті люди, що були у полоні пізнали на собі вплив західного менталітету[31].

Згідно нового курсу в основній лінії партії в УРСР не було ні одного журналу або ж освітньої установи, які б не зазнали післявоєнної зачистки ідеологій. В загальному влада не тримала у таємниці інформацію про те, що вона здійснює відбір абсолютно нового типу суспільства.

По суті населення, що зазнало всіх жахів та страждань після Другої світової війни вже перестало бути таким загнаним, як це було раніше. Саме через це Сталін розпочав нову терористичну фазу. Не відхрещуючись від власних довоєнних засобів фізичної ліквідації, режим робить наголос на інформаційно-психологічній війні. Абсолютно кожний прояв непокірності та опору доволі злісно викорінювались. В загальному в країні досить активно нейтралізували усіх, хто ймовірно не вкладався у вже сформований лад, хто мав інший погляд або ж звички.

Насправді моральний та психологічний стан страхіття та розпачу серед громадян обумовлюється, перш за все, ефектом від масових репресій. Пропаганда СРСР здійснювала обробку свідомості населення, в одному варіанті формувався інформаційний вакуум, а у іншому вдаючись до формування показових судових засідань. Через декілька років після Другої світової війни пропаганда СРСР сформувала подобу нового неприятеля, а саме США як осередок імперіалізму, який відтепер є основним неприятелем комунізму.

Загалом за весь період існування СРСР мала досвід ведення інформаційних війн. Одним з головних та сильним супротивником для радянського союзу були Сполучені Штати Америки. В загальному після закінчення Першої та Другої світових воєн США та СРСР опанували ядерну

зброю та фактично завоювали світ і створили всі умови для власного впливу на решту світу. Таке протиборство в історії назвали “Холодна війна” 1946 - 1991 роки.

Оберігаючи свої військові, політичні та економічні інтереси, Сполучені Штати Америки на протязі ХХ століття приймала участь у усіх серйозних регіональних зіткненнях у Латинській Америці, в Європі, на Близькому Сході та Східній Африці та Африці. Майже у всіх таких протистояннях основним супротивником був СРСР. Досить жорстокі протиборства цих двох величезних країн заставляли весь світ балансувати на межі реальної війни.

Однією з найуспішніших інформаційних операцій для Америки було останнє протиборство “Холодної війни”, що пришвидшило розвал Радянського Союзу. Головну роль у цьому протиборстві відіграв 40-й президент Америки Рональд Рейган. Ще у 1979 році він оголосив про так званий “хрестовий похід” проти “імперії Зла” та почав непримириму економічну, інформаційну та психологічну війну з Радянським Союзом. Основним компонентом такого протиборства Р. Рейгана була економіка, а саме зменшення цін у світі на нафту та різноманітні санкції. Фактично в Радянському Союзі продаж нафти був одним з основних складових прибутку для країни. Одночасно з цим також було збільшено активність у гонитві за озброєнням, що суттєво розорила економіку СРСР[32].

4.2. Інформаційна війна РФ проти України у період до війни та під час війни 2022 року

В загальному весь період часу існування людини існують і війни. З початку перших війн і до сьогодні вони ставали все жорстокішими та спустошливими, несли і несуть із собою величезну кількість жертв, мордування та болі, руйнують все на своєму шляху.

А. Дорошенко в свій час висловив доволі цікаву точку зору про те, що інформаційна війна у нинішні часи проявляється у конфігурації мережево-центричної війни і кінцевим її результатом є так званий феномен “ідентоцид”. Ідентоцид - це винищення національної, державної та громадської ідентичності держави противника і таке винищення буде відбуватись до такого стану, коли про супротивника можливо буде говорити лише як про ворога та нелюда. Суть такого феномену лежить у запевнянні більшої частини населення власної держави та якоїсь частини населення держави противника в злостивих намірах ворога щодо своїх громадян. Ціллю даної війни є особиста та масова свідомість. Необхідно також наголосити, що такий інформаційний вплив може відбуватись і на фоні інформаційного шуму, і в так званому інформаційному вакуумі[33].

Створення та внесення новітніх технологій для ведення інформаційної війни не має суттєвого впливу на її вже звичні кінцеві результати та наповнення. Як і в минулому, сьогодні основними цілями інформаційної війни є одержання основних пріоритетів у постачанні військовій, економічній та політичній боротьбі. Непорушність таких принципів показали нинішні міжнародні конфлікти, головним зачинателем яких є Російська Федерація.

У минулому Росія вже проявляла свою агресію щодо Абхазії, Чечні та Придністров'я. До цього списку також необхідно додати війну з Грузією, анексію Південної Осетії у 2008 році та нарешті війну з Україною, яка почалась з анексії Криму ще у 2014 році, у формуванні так званих “Донецької народної республіки” та “Луганської народної республіки” і ця війна триває і до сьогодні. В таких конфліктах РФ повсякчас використовує сучасні інформаційні та комунікаційні механізми[34].

Після розвалу СРСР політика Росії була направлена на відновлення впливу РФ на колишні країни радянського союзу. Насамперед, такий вплив був направлений проти України так як вихід нашої країни з СРСР дав поштовх до розвалу союзу. Підстави, які підштовхнули політичну еліту РФ до відновлення СРСР є доволі непростими, починаючи від імперського менталітету росіян, що

налаштовані не на покращення умов у своїй країні, а на захоплення країн-сусідів та закінчуючи жагою до збереження під своїм контролем виробничих потужностей колишнього СРСР. Згідно з цим можемо побачити, що Росія завжди розглядала відносини з Україною в рамках особистих геополітичних відносин.

Інформаційну війну, яка є направлена проти України, доволі відомий російський політик Борис Немцов описав, як війну режиму нацистів проти демократичної держави. Насправді інформаційна війна проти нашої держави ведеться всіма відомими та можливими способами, жертвами такої війни стають не тільки українці. До прикладу, всім відомий і знаний всіма вислів Путіна, що був сказаний Президенту США Джорджу Бушу: “Ти ж розумієш, Джордже, що Україна - це навіть не держава. Що таке Україна? Частина її територій - це Східна Європа, а частина, і доволі значна, подарована нами!”[35].

3 листопада 2013 року, в той час коли Віктор Янукович заклав на законодавчому рівні шлях до Європейської інтеграції та в період, коли в державі розпочалась Революція Гідності, пропаганда РФ перетворилась в відкриту шовіністичну, агресивну та лицемірну інформаційну війну проти України, що в кінцевому результаті мала приготувати світове суспільство до зовнішньої агресії РФ проти України.

Російсько-українська війна припала на 2014 рік та в принципі показала, що Росія на своїй меті мала збільшення впливу на Україну, яка шляхом Революції Гідності розпочала свій шлях на Захід. Доволі звично для Росії такий вплив розпочинати реалізовувати в формі інформаційної війни, яка балансує на грані з тероризмом. Згідно цього ми розуміємо та бачимо, що Російська Федерація розв'язала інформаційну війну в той самий період, коли почалась збройна агресія з її боку. Дійсно вона скерована на інформаційне забезпечення руху сепаратистів на сході нашої країни, на зменшення контролю центральної влади, на формування завад щодо питань безпеки та економіки. Отже, можемо з

впевненістю заявити, що в Україні повним ходом йде інформаційна війна ще з 2014 року.

В загальному військово-теоретична точка зору на рахунок війни Росії проти України можливо побачити у статті колишнього секретаря Ради національної безпеки і оборони А. Парубія, що була опублікована у 2014 році. В цій статті він наголошує на наступному: “Україна воює, і неоголошена війна, яка ведеться Росією проти нас, визначається, як “гібридна”, “нелінійна”, або “війна керованого хаосу”, така війна поєднує військові, інформаційні, терористичні та інші агресивні дії, скоординовані з єдиного центру і спрямовані на досягнення визначеної стратегічної мети. Метою цієї війни є повне підпорядкування України експансіоністським планам Кремля”[36].

Термін гібридна війна можна пояснити як різновид ворожих операцій при яких супротивник не здійснює характерного військового вторгнення, а пригноблює свого противника шляхом таємних операцій, диверсій, кібернетичної війни та представляючи підтримку повстанцям.

В загальному гібридну війну можливо описати як неоголошені військові дії у процесі яких супротивна сторона здійснює атаки на державні організації, регулярну армію, такі напади здійснюються за підтримки місцевих сепаратистів та бунтівників, яких фінансують та підтримують зброєю з-за кордону та окремими внутрішніми організаціями, націоналістичними групами, олігархами. По суті такі війни ведуться не тільки за якісь окремі території, але і за вплив на свідомість населення. Спеціалісти наголошують, що гібридна війна є партизанською війною сьогодення в якій поєднуються сучасні технології, класичні воєнні дії та своєрідні технології, які є конфігурацією військових дій з задіянням у конфлікт різноманітних засобів.

Головними важелями гібридної війни є такі інформаційні заходи, а саме:

1. Способи військової та політичної дезорієнтація супротивника;
2. Неправдива інформація на рахунок власних ресурсів;

3. Діяльність що направлена на програш або ж блокування каналів, що на правлені на дезорієнтацію та дезорганізацію[28].

Формування постійної напруги серед населення України від безперервного очікуванні ймовірних ударів, наступу на лінії фронту та вплив на масову свідомість громадян з головною ціллю деморалізації та розповсюдження панічних настроїв.

Справді засоби масової інформації РФ навіть ті, що були акредитовані на Заході, застосовувались для потужної багатоканальної пропаганди та для переконання спільноти світу у ідеях, що активно просуває військова та політична російська верхівка. Досить відомими такими засобами масової інформації є: Sputnik, Russia Today, RIA Novosti, Life News.

С.Шустер наголошував, що така глобальна мережа як Russia Today є основною зброєю влади Російської Федерації саме у інформаційній війні. Глядачами даної мережі у 2005 році були 700 мільйонів людей у майже 100 країнах. Бюджет Russia Today станом на 2012 рік був 275 мільйонів доларів, а вже у 2014 - 500 мільйонів доларів. Russia Today у 2012 році займає перше місце у світі по обсягам державних затрат на одного працівника, що досягали майже 183 тисячі доларів на одну особу.

За інформацією Дена Майка, американського конгресмена у минулому, у 2014 році Російська Федерація витратила більше 9 мільярдів доларів саме на пропаганду. Також, РФ витрачає кошти з бюджету і на велику кількість регіональних проросійських засобів масової інформації зокрема і в Україні.

Повсякчасне примноження потоків інформації робить неможливим їх контроль з сторони абсолютно будь якої держави. Саме через це головною ціллю в період протиборства в інформаційній сфері не є встановлення контролю над потоками інформації. О. Дугін наголошував, що контроль послідовності руху інформації представляє можливість для її дешифровки та згідно цього боронить суспільство та організації, що ними правлять[37]. В

реальності рамками використання важелів гібридної війни є громадяни, що перебувають на території зони конфлікту, громадяни, що знаходяться в тилу та світова спільнота.

Методи ведення цієї війни:

1. Громадські заворушення, які містять в собі акції непокірності населення, демонстрації, блокування та вуличні сутички;
2. Повстання, які містять в собі військові виступи проти офіційної влади;
3. Партизанське підпілля - містить в собі таємний збройний опір офіційній владі;
4. Тероризм, що містить в собі організацію та реалізацію широко розголошених вбивств, підриг транспорту, будівель, місць в яких масово збираються люди;
5. Громадянська війна, яка мстить в собі воєнні дії між послідовниками різних національних, територіальних угруповань на території однієї країни[37].

В загальному потрібно доволі багато часу для того, щоб впорядкувати повністю весь об'єм інформації, що стосується військового вторгнення Російської Федерації на територію України, яке розпочалось у 2014 році з анексованого Криму. Насправді гібридна війна червоною лінією проходить не тільки по території України, але і по всьому світі.

Згідно інформації американського видання “Вашингтон пост” у 2014 році військова розвідка РФ (ГРУ) сформувала понад 30 псевдо українських груп та акаунтів у соціальних мережах. Працівники ГРУ видавали себе за пересічних українців та створювали фейкові новини і писали різноманітні коментарі, кінцевою ціллю таких дій було негативне відношення так званих “проросійських” громадян проти протестуючих. Вже у 2017 році міністр оборони Російської Федерації фактично визнав, що у країні мають місце “сили інформаційних операцій”.

Ще з 2000 - х років на території України Російська Федерація почала доволі значну антиукраїнську та антизахідну пропаганду. Базою для такої пропаганди стали принципи так званого “русського миру”. Ідеологією таких принципів є реваншизм Росії за розвал Радянського Союзу через культурне, економічне та політичне відновлення РФ в кордонах СРСР до 1991 року. Відповідно з цим вченням “руськими” можливо називати та вважати тільки три категорії світового населення, а саме:

1. Етнічні росіяни, незважаючи на те де вони проживають;
2. Російськомовне населення незважаючи на національність;
3. Люди, що будь коли проживали на території РФ, СРСР та їх нащадки.

Загалом після проголошення незалежності в Україні своєчасно не було проведено потрібних реформ і тому на початку війни це спричинило до вразливості нашої країни, була заплачена жахлива ціна з тисяч людських життів, спричинено втрати в усіх галузях економіки та фінансів. В окупації знаходиться сім відсотків державної території, а саме це, Кримський півострів та частина території Донбасу. Кількість жертв більше ніж 10 тисяч громадян та майже 1,5 мільйона громадян покинули своє житло та були змушені виїхати з окупованої території. Більше ніж 3 мільйона українців до сьогодні змушені жити на окупованих територіях. Близько 25 відсотків потенціалу промислової галузі було втрачено, а це 80 відсотків родовищ природного газу та 10 відсотків портової інфраструктури.

Після розвалу СРСР Російська Федерація формувала достатньо розвинуту систему пропаганди антиукраїнського характеру та дезінформації, що в кінцевому результаті своєю ціллю мала створення образу супротивника, розвал та розбиття українського суспільства, зміну цілей соціального та політичного розвитку. Достатньо показовими рисами такої пропаганди та дезінформації стали різноманітні пропагандистські кліше.

У 1990 році найпершим пропагандистським кліше став опис негативних подій того періоду і зазвичай в них використовувались такі вислови як “після розвалу СРСР” або ж “з розвалу СРСР”. Ці вислови на підсвідомому рівні формували думку про те, що негативні події з’явилися через розвал СРСР, а не саме по причинах які призвели до такого розвалу.

У дійсності на початку 1990 - х років набрала обертів пропаганда, що була створена для того, щоб довести економічне, а пізніше і політичне безсилля України як окремої держави. Якраз в цей період вперше було використане наступне кліше “Незалежна краде російський газ”, під висловом “незалежна” мали на увазі Україну.

В загальному дезінформація та фальсифікація використовувалась Російською Федерацією в основному для формування думки про велич та важливість РФ, а в деяких випадках як засіб, що дозволяє втекти від відповідальності за дії протиправного характеру.

Одним з таких показових прикладів формування такої думки була підробка фотографій візиту російського патріарха до Харкова у 2011 році, на них були домальовані миряни. Доволі показовою дезінформацією та фальсифікацією також була вкинута РФ інформація про збитий літак МН17. Російська Федерація використовувала різноманітні інформаційні способи для того, щоб замаскувати своє відношення до цього злочину. Вже 20 грудня 2017 року розвідка Великої Британії під час своєї доповіді наголосила, що Російська Федерація веде повномасштабну інформаційну війну, яка виявляється у активній, багатоканальній пропаганді. Головною метою такої інформаційної війни є доведення до світу, що Російська Федерація не має відношення до збитого літака МН17.

На різних фазах російсько-української інформаційної війни способи її ведення змінювались від підкреслення бажання звільнення від минулого СРСР, що фактично на пряму не прирівнювалось з імперською політикою Росії, до наголошення на національних особливостях українців порівняно з росіянами та

до протиборства з масштабною пропагандою Росії, що на своїй меті мала укриття або ж виправдування збройної агресії РФ проти України. Не дивлячись на зміну способів інформаційного протиборства та нетривалі поступки, в них на меті було формування громадської думки, яка б опиралась на правдиву інформацію про дійсні факти та події. З літа 2014 року Державний комітет телебачення та радіомовлення України приступив до протиборства з сепаратистською та антидержавною інформацією у засобах масової інформації.

По суті ще напередодні вторгнення Росії в Україну найпершими жертвами інформаційної війни стали власне самі ж росіяни. Так пропаганда щодо війни проти України оповила майже всі галузі громадського та особистого життя російського населення. В загальному така тема як вторгнення Росії на територію України стала доволі поширеною серед російського населення.

Ще з моменту визнання незалежності України світом Росія розпочала інформаційну війну проти нашої держави і вона ведеться й до сьогодні. Така війна доволі активно велась у період президентства В. Януковича. Ще з лютого 2014 року, а саме від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, пропаганда нашого супротивника почала наслідувати пропагандистські методи Геббельса, що він використовував за часів Другої світової війни. Основною її ціллю було дискредитувати українських діячів шляхом провокаційних заяв нібито від їх лиця. На основі таких “заяв” в цей самий час відповідні державні органи РФ заводять кримінальну справу на таких діячів. Загалом населення РФ, що одночасно є і головною аудиторією пропагандистських каналів таких як Перший канал, Росія 24 та багато інших з своєї мовчазної згоди дозволяють ввести себе в оману та дезінформувати політичною верхівкою РФ.

В червні 2014 року РНБО отримали матеріали з інструкціями для ведення інформаційної війни, які застосовувались для навчання спеціалістів силових структур Російської Федерації.

В Росії інформаційна політика трансформувалась в цілеспрямовану інформаційну війну проти нашої держави, а це маніпуляції, упередженість, перевертання фактів, очевидна неприкрита брехня, путінська пропаганда стає часткою кремлівської політики. Справді засоби масової інформації працюють за принципом жовтої преси. Втягування в пропаганду великої кількості акторів, а це громадяни з Росії та України, а також з інших країн та багато професіоналів на території України - все це здійснюється для того, щоб отримати необхідну телевізійну картину.

В нинішніх реаліях прямої загрози національній безпеці України, яка набирає все більших обертів саме через нарощення пропаганди в закордонних засобах масової інформації, є дуже насущним формування дієвого та результативного способу реагування на такі дії. Однією з головних цілей російської пропаганди є нанесення конкретних матеріальних та нематеріальних втрат у окремих галузях діяльності, затвердження інформаційної переваги, маніпулювання свідомістю, незалежність та почуттями населення. Спроби досягти такі цілі здійснюються через ЗМІ Російської Федерації, які розповсюджують не тільки недостовірну, часткову та оманливу інформацію про Україну, але і прямо скажемо брехливу.

Інформаційна війна проти України є масштабним, так би мовити конвеєрним зазіханням не тільки на інформаційний, але і на державний суверенітет нашої країни. Нині головною структурою інформаційної війни стала агресія психологічного характеру, яка реалізовується через направлений інформаційний вплив на особисту, групову або ж масову свідомість населення. Фактично тут також присутня і дезінформація суб'єктів від яких залежить схвалення політичних, економічних рішень та ослаблення інформаційної інфраструктури ворога.

Основною ціллю таких інформаційних та психологічних атак є моральний занепад громадян України, особового складу ЗСУ та підштовхування їх до державної зради та добровільний перехід на бік ворога.

На меті такі атаки мають і створення у населення України та звичайно і Росії спотвореного розуміння подій, формування так званого “одноставного схвалення” діяльності Росії з сторони Південних та Східних областей України, а також сприяння українським прибічникам кардинального об’єднання Східних та Південних областей нашої держави з Російською Федерацією.

На нашу думку, необхідно більш детально розглянути способи та процедури, які використовує РФ в своїй інформаційній війні проти України, а також і цільові групи, що стали мішенню для інформаційної агресії.

Потрібно виділити наступні засоби інформаційної війни проти України, а саме:

1. Маніпулювання та подання недостовірної, неправдивої інформації;
2. Пропаганда;
3. Варіювання та формування негативної думки у населення;
4. Психологічний тиск;
5. Розповсюдження чуток.

Маніпулювання та подання недостовірної, неправдивої інформації це засіб, що включає в себе ошукування та введення в оману об’єкта, на який направлений даний метод, щодо реальності, умислу для схиляння його до запрограмованих суб’єктом дій.

Також, можливо виділити “різноманітність” засобів, що використовуються в ЗМІ Російської Федерації для розповсюдження новин про Україну:

1. Вигадування фактів та подій - кричущі заголовки, що висвітлюють події, які фактично нереально підтвердити, так як відсутні будь які свідки та коментарі. Нерідко такі новини формують шляхом вирваних з контексту заяв учасників подій у Східних областях нашої держави або ж з висловлювань українських політиків;

2. Підробка та інсинуація подій - створення потрібної картини. Доволі часто журналісти для своїх репортажів використовують фото або відео, що не мають абсолютно жодного відношення до конкретних подій в Україні. Втім з професійно сформованим заголовком такі новини звичайні громадяни сприймають як достовірні. Так звані російські “журналісти” чинять так спеціально для того, щоб ослабити авторитетність ЗСУ, влади та для залякування громадян;

3. Виривання фрагменту з подій або ж коментарів – засіб, в якому застосовують заяви окремих впливових осіб і фейкових фахівців та формують брехливий факт. Згодом навколо цього факту обертається кричущий заголовок, який фактично вже не є інформаційного характеру, а приймає форму сенсації. Даний спосіб розпорошує увагу аудиторії та відводить увагу від насправді важливої інформації;

4. Подання однобокої інформації - такий спосіб використовується для формування ненависті та презирства до України, державної влади та війська. Одночасно з цим такий спосіб формує позитивні думки щодо власних дій у населення Російської Федерації[33].

В загальному засоби масової інформації Російської Федерації вже шаблононо використовують свій популярний прийом “у всьому винні нацисти та бандерівці”. Якщо поглянути на ситуацію з іншого боку, то можливо побачити, що всі ЗМІ в РФ є державними або знаходяться у власності осіб та компаній, що є наближеними або позитивно налаштованими до Кремля і його пропаганди. Будь яка інформація висвітлюється упереджено, необ’єктивно та однобоко. В будь якому випадку коли йде мова про Україну журналісти використовують наступні вислови “ймовірно”, “за окремими даними”, “є інформація” та багато інших. Водночас джерела з яких береться така інформація не уточнюються або ж вони є недостовірними та упередженими. Насправді сьогодні Російська Федерація робить спроби нав’язати свою точку зору щодо України країнам Європи про те, що наша держава - це осередок екстремізму, нацизму, що

державна влада є нелегітимною і взагалі, що така держава як Україна немає права на існування.

По суті пропаганда Російської Федерації доволі змістовно розповсюдилась у країнах Заходу та сформувала навколо себе кордони контрпропаганди. Просування інформаційного іномовлення РФ та процедури внутрішньої пропаганди сформували могутню інформаційну площину для системи інформаційної безпеки, яка дозволяє здійснювати інформаційні атаки на інші країни.

Нині російсько-українська інформаційна війна доволі завзято ведеться в соціальних мережах в яких по суті можливо досить стрімко отримати будь яку інформацію. Служба безпеки України безперестанно наголошує українському населенню на відмові від застосування російських соціальних мереж, так як за допомогою таких мереж здійснюється тиск на українських громадян. В свій час якраз такі соціальні мережі приймали і приймають зараз активну участь у інформаційній війні.

Сьогодні інтернет є доволі популярним явищем, в якому ведеться активна діяльність журналістів. Також інтернет є основним вмістилищем різнобарвної інформації, саме через це нині з'являється величезна кількість ЗМІ у мережі. М. Раскладіна наголошує, що бінарна суть інтернету як абсолютно нового мереживного ЗМІ визначає швидкий розвиток такого явища. Найперше це вмістилище величезної кількості різних даних, які застосовуються журналістами для постійного спостереження за новинами, ведення розслідувань та написання статей. Наступне, що необхідно виділити це те що інтернет є площиною в яку зливаються потоки особистих інформаційних даних. Основна риса інтернет мережі це її можливість надавати зворотній зв'язок між журналістами та їх аудиторією[38].

На сьогодні інтернет ресурси Російської Федерації є одним з головних учасників у інформаційному протиборстві з Україною. Саме такі ресурси є могутнім постачальником російської пропаганди.

В загальному ті засоби інформаційної війни, що використовує Росія сьогодні не є чимось надновим. Такі засоби використовувались ще у 70-х роках у Радянському Союзі. Незважаючи на те, що Російська Федерація хоче показати, що її засоби ведення інформаційної війни проти України є інноваційними можливо з впевненістю сказати, що це не так.

Поки російські війська продовжують атакувати Україну не тільки своїм військом, ракетами та бомбами, але і на інформаційній площині український народ та світова спільнота продовжує спостерігати за дезінформацією та фейками випущеними засобами масової інформації РФ.

В перші дні повномасштабного вторгнення Російської Федерації на суверенну територію України кремлівська пропаганда здійснювала спроби наповнити весь інформаційний простір своїми фейками та неправдивою інформацією про нашу державу. На початках такі спроби були доволі вдалимими. Однак українські урядові та не урядові комунікаційні центри досить швидко зрозуміли, яким чином інформувати громадян та протистояти російській дезінформації. Державні політики постійно проводять брифінги, а згідно з останніх опитувань ми бачимо, що довіра до державних каналів з боку громадян збільшилась. Така ситуація підняла впевненість українського народу у перемогу аж до 92 - х відсотків.

Не аби якої впевненості додають і невдалі та слабкі спроби російської дезінформації. Путін та його прибічники на своїх державних каналах наголошують, що так звана “операція” йде по плану та розгортається так як її і планували. Російські ЗМІ транслюють брехливу інформацію на кшталт того, що Росія “високоточною зброєю вражає лише військові цілі”, “мирне населення не страждає”, “українська армія не чинить спротив”, а “бандеромобілі” та “українські нацисти” не дозволяють врятувати мирне населення України.

Сьогодні ми бачимо достатню кількість фейків про Україну та її народ. Деякі з них просто настільки недолугі, що не можливо не дивитись на них без посмішки та без здивування. Я впевнений в тому, що таких фейків, які нібито

направлені на те, щоб хоча б якось повпливати на суверенітет нашої держави буде ще багато. З всіх кутків країни агресора звучить дезінформація та пропаганда, що на своїй меті має роз'єднання нашого народу, знищення нашої держави та головне посягає на суверенітет України. Нині це стало реаліями життя нашої країни, але незабаром після нашої перемоги у збройній війні припиниться і війна інформаційна. А на разі маємо те що маємо.

ВИСНОВКИ

Вивчаючи більш детально питання інформаційної війни в умовах сучасного часу можна зробити висновки, що майже безперервний розвиток у технічній сфері надає необмежені можливості для підняття обсягу та розповсюдження інформації. Такий розвиток представляє можливим інформаційно охопити величезні території та кількості людей у дуже короткі відрізки часу. Але незважаючи на такі позитивні аспекти у світовому суспільстві з'явилась таке явище як "інформаційна війна", яка фактично несе в собі загрозу абсолютно для кожної країни світу. В першу чергу така загроза стосується сфери інформаційної безпеки та інформаційного протиборства.

У нинішній організації ведення економічних, політичних та військових протиборств явище "інформаційної війни" займає досить вагоме місце. В загальному це явище можна назвати інформаційною зброєю нового типу. Така зброя в своєму арсеналі налічує безліч функцій, можливість блокувати системи координації, розповсюдження інформації, блокування роботи органів керування. Види інструментів інформаційної війни є різноманітним - від кібератак до організацій актів терористичного характеру. Варто звернути увагу на те, що мало володіти інформацією, потрібно правильно її подавати. Оскільки, мета інформаційної війни - послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Тому, потрібно правильно доносити в маси аби не нашкодити собі. Відповідно, можемо констатувати, що інформаційна війна важлива складова частина ідеологічної боротьби. Так, як інформацію майже неможливо оцінити фізично, це і робить її досить

небезпечною. Оскільки вона не призводить до фактичного кровопролиття, а саме розпалює вогонь протиборства.

У дійсності інформаційна війна є протиборством нового типу, а головною метою такого протиборства є свідомість людей. Вона ґрунтується на маніпулюванні свідомістю населення. В загальному інформаційна війна представляє можливість здійснювати посилений вплив на різноманітні механізми державний та суспільний лад будь якої держави. Суть такої війни є вплив на громадську свідомість для здійснення керувати населенням та примусити їх чинити будь які дії проти власних інтересів.

В загальному інформація, як така відіграє надважливу роль в життєдіяльності людини, інформація стала нерозривною частиною суспільного життя. Нині інформація по суті стала так званим “регулятором” і економічних, і політичних а також суспільних та соціальних відносин.

По суті негативні вияви інформаційного суспільства сформували такий феномен як “інформаційна війна”, що нині є дійсною небезпекою для світового суспільства. Аналізуючи наслідки війн та конфліктів XX та XXI століття можливо стверджувати, що роль інформаційного забезпечення збільшується з кожним днем та демонструє нові шляхи та аспекти для ведення інформаційної боротьби. В загальному інформаційна війна містить в собі різноманітні способи її ведення, головними з таких способів є вплив на свідомість населення.

Відповідно, інформаційна війна є всеохоплюючою, неподільною стратегією, що несе в собі значущість володіння інформацією в сфері керування, командування та втілення у життя національної політики. Ясна річ, що при веденні інформаційної війни кількість жертв зводиться до мінімуму, але безпосередню участь у такій війні приймають всі люди, а це вже може призвести до розвалу соціуму.

Нормальна життєздатність суспільства характеризується рівнем розвитку, добротністю та безпекою інформаційної сфери, адже абсолютно будь яке

розкриття таємної інформації або ж витік інформації доволі серйозно загрожує не тільки інформаційній але і національній безпеці держави.

На мою думку важливо наголосити на аспектах інформаційних воєн, її засобах, адже це надважливий крок до вирішення такої війни. Результати інформаційних воєн є згубними та руйнівними, так як така війна несе серйозні зміни і глибинні зсуви. Сьогоднішні реалії показали, що така війна трощить супротивника з середини стартуючи з зміни громадської свідомості та фінішуючи багато чисельними фізичними втратами.

В Росії інформаційна політика сформувалась в цілеспрямовану інформаційну війну та агресію проти України, в якій присутні: упередженість та тенденційність, перекручування фактів, маніпуляції, неприхована брехня та кремлівська пропаганда.

Правда в тому, що з моменту проголошення незалежності України Росія веде інформаційну війну проти нашої держави. В період проросійського правління В. Януковича така війна набула глибшого характеру. Ще з лютого 2014 року інформаційна агресія з боку Росії трансформувалась у пропаганду Геббельса часів Другої світової війни.

Засоби інформаційного протиборства стають частиною операції, яка зводить наклеп на все, що пов'язане з "українцем", "український" та Україною в цілому. Експлуатувались різноманітні засоби, але основними були провокації, дезінформація та пропаганда.

Населення, що бачило всі жахи Другої світової війни, на той час перестало бути наляканим. У дійсності довоєнні засоби фізичного знищення були залишені, але Радянський Союз почав вдаватись до інформаційній та психологічній агресії. У країні винищували всіх, хто імовірно не вписувався в рамки сформованої системи, мав не зручну точку зору та думку. Вже традиційно інформаційна війна була направлена проти власних народів, а

головною метою такої агресії було знищення історичної пам'яті та створення цільної маси, а саме радянського народу.

Незважаючи на те, що з того часу пройшло вже багато років ми бачимо що всі ці засоби, що використовувались в той час легко застосовуються і сьогодні проти нашої держави. Доволі велика частка населення пострадянських країн і далі сприймає громадян України “бандерівцями”, бандитами, насильниками та канібалами, фактично душогубами які несуть пряму загрозу світові та його суспільству. В загальному за весь період існування СРСР влада мала можливість набратись досвіду для ведення інформаційних воєн.

Коли я обирав тему для написання дипломної роботи Україна ще не знаходилась у стані повномасштабної війни, а народ на її території жив добре і процвітаючи. На мою думку, ця тема була актуальна і в той період часу з огляду на ситуацію з окупацією території Криму, але в нинішніх реаліях ця тема є не просто актуальною, а насущною. 24 лютого 2022 року Російська Федерація напала на Україну, а одночасно з збройною агресією РФ продовжує вести свою давню інформаційну війну проти нашої держави і не просто продовжує, а ще більш фанатично, агресивно та жорстоко нарощує воєнні дії на території нашої держави.

Основною метою агресії Російської Федерації, як у воєнному, так і в інформаційному конфліктах знищити Україну як державу, український народ та все, що пов'язано з Україною. Фактично з повномасштабного вторгнення на суверенну територію України Російська Федерація наголошувала на так званій “денацифікації” української держави. Практично всі вкиди та фейки, що використовуються Росією в рамках інформаційної війни направлені на знищення української народності, традицій, нації, а головне на руйнування національного суверенітету України.

Одним з таких основних вкидів у інформаційну площину є інформація про так званих “українських нацистів”. Якраз такі твердження Російська

Федерація використовує для виправдання повномасштабної війни в Україні. А для того, щоб така інформація набула потрібного розголосу підживлює її розмовами про так звану “денацифікацію” України, що є однією з умов для припинення війни. Такі інформаційні вкиди також відносяться і до історії України і до сьогодення. Окремо можливо виділити і такі інформаційні вкиди про те, що в “Україні при владі нацисти”, “Україна забула про перемогу над нацизмом”, “УПА - колаборанти Гітлера”. Фактично такий список можливо продовжувати безкінечно. Насправді історичну пам’ять українського народу неможливо стерти такими вкидами.

Підсумовуючи, необхідно вказати, що інформаційна війна, яку веде РФ проти України є ціле направленою та інтенсивною. Крім цього інформаційна агресія є так би мовити прямим учасником збройної війни, яка відбувається сьогодні на суверенній території нашої держави.

Майже весь час поки я працював над своєю роботою лунали сповіщення про повітряну тривогу, як у Львові, так і у всіх інших містах України. З початком повномасштабної війни на території нашої держави питання національного та державного суверенітету актуальне як ніколи раніше. На тлі всіх подій, що відбуваються на українській землі ми не маємо права забувати про національний суверенітет. Збереження національного суверенітету постало перед нами в новому світлі, під іншим кутом бачення.

Інформаційна війна Росії набула Геббелівської форми її ведення. Ще у 1942 році Й. Геббельс писав “Новини - це зброя війни, вони використовуються для того щоб вести війну, а не надавати інформацію”. Також, головний ідеолог Третього рейху говорив “Дайте мені засіб масової інформації - і я з будь якого народу зроблю стадо свиней”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бой без поля боя – война в 21 веке. (По материалам корпорации RAND). [Електронний ресурс] // RAND Corp.. – 1995. – Режим доступу до ресурсу: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/265/boj-bez-polya-boya-vojna-vxxi-veke-843>.
2. Харчук, О. Визначення, види, актуальні напрямки дослідження інформаційних війн / О. Харчук, О. Харитоненко // Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Параграф 1. – С. 28-63.

3. Strategic Information Warfare: A New Face of War [Електронний ресурс] // RAND Corp.. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR661/index2.html.
4. Лисичкин В. А., Шелепин Л. А. Третья мировая (информационно-психологическая) война. URL: <http://malchish.org/lib/politics/infwar.htm>
5. Михальченко И. А. Информационные войны на рубеже XXI века. Безопасность информационных технологий. 1998. № 3. С. 14-15.
6. Szafranski R. Theory of Information Warfare: Preparing For 2020. Official Site of “Airpower Journal”.
7. Der Derian J. Virtuous War. International Affairs. 2000. № 4 (76). P. 771-788.
8. Ласвель Г. Техника пропаганды в мировой войне: сокр. пер. с англ. в обработке Н. М. Потапова. Л.: Отдел военной литературы Госиздат, 1929.
9. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – 2-ге вид., стер. – Київ : Знання, 2008.
10. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? [Електронний ресурс] / М. Лібікі. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://viysko.com.ua/tehnologijivoyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>.
11. Галатенко В. Г. Информационная безопасность. / В. Г. Галатенко. // Компьютерное обозрение. – 20 – №36. – С. 20–25.
12. Петрик В. І. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства і особи [Електронний ресурс] / В. І. Петрик. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3222>.
13. Гапотій В. Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави : дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2005.

14. Погорська І. І. Цінність національного суверенітету в теорії та практиці зовнішньої політики сучасної держави / І. І. Погорська, Д. М. Лакішик // Проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. пр.]. – К. : КиМУ, 2012. – Вип. 4.
15. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Жерар Мере. – Львів: Кальварія, 2003.
16. Каменка Ю. Політичний націоналізм: еволюція ідеї / Юджин Каменка // Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера [антологія; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий] – К.: Смолоскип, 2006.
17. Старосольський В. Й. Теорія нації / В. Й. Старосольський ; передм. І. О. Кресіної. – Нью-Йорк : Наук. т-во ім. Т. Шевченка ; К. : Вища шк., 1998.
18. Купчанко В. «Нація»: історія значень. Науковий вісник «Демократичне врядування». 2008. Вип. 2. URL : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Kupchanko.pdf (дата звернення: 07.08.2020).
19. Дойч Карл. Народи, нація та комунікація / Карл Дойч // Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера [антологія; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий] – К.: Смолоскип, 2006.
20. Гроций Гуго. О праве войны и мира / Гуго Гроций. – Москва: Фазтон, 1994.
21. Оль П. А. Политико-правовая сущность суверенитета / П. А. Оль // Весник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2003. – № 2.
22. Мелашенко В. Ф. Основи конституційного права України : [курс лекцій] / В. Ф. Мелашенко. – К. : Вентурі, 1995.
23. Манойло А. В. К вопросу о содержании понятия “информационная война”. [Електронний ресурс] / А. В. Манойло. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=1552>.
24. Хорошко В.О. Концепція застосування інформаційних впливів та протидії інформаційній зброї / В.О. Хорошко, Ю.Є. Хохлачова, М.І. Прокоф'єв //

Правове, нормативне та метрологічне забезпечення систем захисту інформації в Україні. – Вип. 1(31), 2016.

25. Штромайер Г. Політика і мас-медіа / Г. Штромайер: пер. з нім. А. Орган – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.

26. Брайс Дж. Природа общественного мнения [Електронний ресурс] / Дж. Брайс. – Вашингтон : Ун-т Дж. Вашингтона, 2000. – Режим доступу : www.nscs.ru/docs/Dz.Brais_Priroda_obs.mnenia.doc.

27. Зубарева М. А. Аналіз інформаційної війни між Росією та Україною в інформаційному суспільстві. Інформаційне суспільство. 2015. Вип. 21. С. 6- 11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2015_21_3

28. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга. Становлення людини друкованої книги. Київ: Ніка-Центр, 2001.

29. Вишняков О. Інформаційна війна з Росією: уроки виживання [Електронний ресурс] / Олег Вишняков. — URL: fakty.ictv.ua/index/readblog/id/1713.

30. Закон України «Про державну таємницю» // Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка . – т.1 Інформаційне законодавство України. – К.: ТОВ«Юридична думка», 2005.

31. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

32. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. Москва: Междунар. отношения, 1994. 256 с.

33. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення . Вісник НАДУ. 2015. №1. С. 136-141

34. Інформаційна війна коштує Росії 4\$ мільярди [Електронний ресурс]. — URL: www.ukrinform.ua/ukr.news/2030605

35. К войне с Украиной Россия готовилась 11 лет, и она будет долгой [Электронный ресурс] / Илларионов. URL : <http://www.facenews.ua/news/2014/255780/>
36. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах / О. В. Курбан // Інформаційне суспільство. 2016. Вип. 23. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2016_23_15
37. Дугин А. Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Пространством. Москва: Арктогея-центр, 1999.
38. Маруненко О. Зовнішні і внутрішні інформаційні війни у медійному просторі України / Олександр Маруненко // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал [Текст]. 2011. № 4.